

II. Przegląd piśmiennictwa

A. Dział prawniczy.

1. Prawo cywilne.

Kodeks cywilny obowiązujący na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej. (Przekład urzędowy),. Wydawnictwa Ministerstwa Sprawiedliwości. Zbioru ustaw Ziem Zachodnich Tom X. Warszawa—Poznań 1923, str. XIII-X504.

Ukazało się wreszcie oficjalne tłumaczenie kodeksu cywilnego niemieckiego z r. 1896, owoc — jak zaznaczono w przedmowie — trzyletniej żmudnej, mozolnej, a na wielkie trudności natrafiającej pracy, dokonanej wspólnymi siłami kilkunastu wybitnych prawników wszystkich dzielnic Polski. Jest to czwarte z rzędu tłumaczenie kodeksu; pierwsze dwa Zielińskiego i Zborowskiego wydane z r. 1899 względnie 1900, dziś wyczerpane i zresztą pod wielu względami wadliwe do użytku sądownictwa prawie się nie nadają, trzecie prywatna praca sędziów Damma i Gerszla (wydane w Bydgoszczy w r. 1922) znacznie już poprawniejsze). Niniejsze tłumaczenie nosi tytuł przekładu urzędowego, jednakowoż nie należy tego zbyt obszernie interpretować, mimo to bowiem tekst niemiecki pozostaje nadal oryginałem, którego osnowa w ostatnim rzędzie jest decydująca, o ile chodzi o ustalenie treści danego przepisu, oficjalny charakter przekładu objawia się jedynie w tem, że władze wymiaru sprawiedliwości zobowiązane są na podstawie rozp. Ministerstwa Sprawiedliwości 1. IV. Nr. 3184/22 posługiwać się wyłącznie słownictwem podanem w tłumaczeniu, zatem bardzo słuszny i skuteczny krok naprzód do ustalenia polskiej terminologii prawniczej, co do której dotąd zwłaszcza na Ziemiach Zachodnich panowała wielka dowolność.

Co do treści, kodeks przetłumaczono w tej postaci, w jakiej on obecnie obowiązuje w województwach poznańskim, pomorskim i górnośląskiej części województwa śląskiego. Pociągnęło to za sobą odchylenie od tekstu autentycznego w kwestji nazw poszczególnych władz i instytucji państwowych, które musiały być zmienione z uwagi na odmienny ustrój państwa Polskiego (n. p. odpadło rozróżnienie między

Reich- a Bundesstaat), oraz z uwagi na rozporządzenie językowe nastąpiły zmiany w ustępach, gdzie kodeks mówi o języku niemieckim. Z ustaw wydanych w Niemczech po powstaniu Wielkopolskiem a przed ratyfikacją pokoju Wersalskiego uwzględniono tylko rozporządzenie o prawie zabudowy z 15. 1. 1919 (Dz. ust. Rzeszy str. 72), którego moc obowiązująca została rozp. Rady Min. z 26. 4. 1922 (Dz. U. Rz. P. nr. 34) rozszerzona na cały obszar b. dzielnicy pruskiej, natomiast nie uwzględniono zmian spowodowanych konstytucją Rzeszy Niemieckiej z r. 1919 dotyczących zwłaszcza § 61 k. c. (o stowarzyszeniach). Luka zachodzi przy § 570, gdzie nie zaznaczono rozp. Ministra b. dzieln. pruskiej z 27. 9. 1919 nr. 127 Tyg. urzęd. nr. 52.

Trudności tłumaczenia rzeczywiście były bardzo wielkie i niewiele jest może tekstów, które pod tym względem z kodeksem niemieckim możnaby porównać. Sama ustawa napisana jest biurokratycznym: językiem prawniczym, pełnym wprowadzie subtelności i bardzo ścisłym w wyrażeniach, jednak dla laika miejscami prawie niezrozumiałym. Przełożyć ją na język polski można było w dwojaki sposób, albo wiernie i dosłownie a wówczas powstałby jakiś dziwoląg językowy, gdzie z wyjątkiem słów polskich zresztą wszystko a zwłaszcza składnia byłoby zupełnie obcem, albo też zrezygnować z góry z zupełnej ścisłości i dać przekład w możliwie dobrym języku ale z pominięciem subtelności prawniczych, które z uwagi na odmienne właściwości języka polskiego odtworzyć się nie dały. Tłumacze poszli tą drugą drogą i uczynili słusznie. Najlepsze tłumaczenie nie zastąpił nigdy oryginału i zawsze będzie raczej służyć do celów orientacyjnych, a w takim razie niech już brzmi naprawdę po polsku. Zrezygnowano tedy z góry z oddania wiernego zwrotów wskazujących na kim spoczywa ciężar dowodu oraz cały szereg terminów określono przez opisanie bądź zastąpiono je innemi pokrewnemi choć nie identycznymi (np. befreite Vormundschaft przez „ulgi w opiece”, Auseinandersetzung przez „podział” itp.), również nie trzymano się jednolitego wyrażenia oryginału tam, gdzie względy językowe na to nie pozwalały. Jednakowoż nie podobna nie zauważyć, że w swobodzie przekładu poszli tłumacze niekiedy zadaleko pomijając ścisłość tekstu nawet tam, gdzie ona bez ujmy dla poprawności języka dałaby się utrzymać (np. w § 1 tłumaczą „Vollendung der Geburt” przez „chwilę urodzenia się” zamiast „ukończenie porodu”) albo co gorsza tłumaczy wręcz niezgodnie z oryginałem (w § 130 „zugeht” przez „dochodzi do wiadomości”, chociaż kodeks chciał przez to wyraźnie zaznaczyć, że stoi na stanowisku tak

zw. Empfangstheorie a nie Vernehmungstheorie, która ze zniekształcenia tekstu w tłumaczeniu wynikała). Przyznać jednak trzeba, że usterki tego rodzaju są bardzo nieliczne.

Nie najmniejszy też szkopuł mieli do zwalczania tłumacze w kwestji terminologii, tak z jednej strony z powodu nieustalenia dotychczas polskiego wyrazownictwa prawniczego tak z drugiej z uwagi na szereg terminów właściwych wyłącznie kodeksowi niemieckiemu a nieznanym ustawodawstwu innych dzielnic Polski, na tle których język prawniczy dotąd się formował. Z zadania tego na ogół wywiązali się bardzo dobrze trzymając się terminologii po większej części w pracach naukowych polskich i przekładach innych ustaw przyjętej nie kuszac się słuszenie o oryginalność i nie tworząc neologizmów. Zaznaczyć tu trzeba, że przeważnie zastosowano wyrazownictwo używane w Małopolsce. Co do niektórych terminów możnaby jednak mieć zastrzeżenia. I tak tłumaczenie „Grundbuch” przez „księga wieczysta” nie wydaje mi się tramem; wprawdzie wyrażenie to jest używane przez lud w niektórych częściach Wielkopolski (zwłaszcza na południu), ale utrzymanie go może doprowadzić do nieporozumień z uwagi na to, że w Kongresówce tylko pewna część ksiąg hipotecznych (tak zw. księga umów wieczystych) nosi tę nazwę, zatem o ile chodzi o całość instytucji byłoby raczej wskazać zachować termin „księga gruntowa”. Nadto z konsekwencji zmuszeni byli tłumacze przełożyć termin „Orundbuchordnung” przez bardzo długie opisanie („ustawa o postępowaniu dotyczącem księgi wieczystej” zamiast krócej „ustawa o księgach gruntowych”). Również wątpię czy termin powzdanie na niemieckie „Auflassung” da się utrzymać. Brzmi on dziwacznie i dla większości osób w Polsce niezrozumiale, a choć się tłumacze powołują na powagę słownika Lindego, to jednak zauważyć trzeba, że nie wszystko, co można znaleźć w Lindem, jest w powszechnem użyciu. Sądę, że byłoby lepiej i tutaj zatrzymać utarty chociaż niezupełnie ścisły termin: przewłaszczenie. Nieuzasadnionem jest dalej tłumaczenie („Tajbular-Ersitzung” przez „zasiedzenie hipoteczne”, skoro się nie uznaje terminu księgi hipoteczne, należałoby przełożyć raczej zgodnie z oryginałem przez „zasiedzenie tabularne”. W spornej kwestji, czy „Rechtsgeschäft” tłumaczyć przez „akt prawny” czy „czynność prawną”, tłumacze przechylili się do ostatniego zapatrywania, ale dlaczego „Rechtsakt” tłumaczą także przez; „czynność prawną”, skoro tu śmiało można było już użyć terminu „akt prawny”. Tłumaczają też „Leihe” przez „użyczenie” jako wyraz bardziej zbliżony do niemieckiego terminu, nie należy jednak zapomi-

nać, że przyjęty ogólnie tu termin „wygodzenia” powstał z rzymskiego *c o m m o d a t u m* a już lepiej sięgać do łaciny niż germanizmu. Nie ustrzegło się też tłumaczenie od rzadkich zresztą neologizmów jak „przedwziętek”, co ma oznaczać „Voraus” (tu byłoby raczej wskazaniem opisanie) oraz „wymian”, który to termin służy ma oznaczenie znanego powszechnie weksłaf. Ten „wymian” ma już swoją historję i występuje z dziwną uporczywością nie pierwszy raz, Wprowadził go w świat niefortunny przekład ustawy wekslowej (czyli ustawy o wymianach), o którym wolałbym nie wspominać. Żywię wielki szacunek dla iście benedyktyńskiej pracy Departamentu Ziem Zachodnich Ministerstwa Sprawiedliwości i dlatego właśnie życzyłbym mu, aby przekład ustawy wekslowej nigdy był nie nastąpił w tej dziwacznej i nie pozbawionej momentów komicznych postaci, w jakiej się ukazał. Skoro atoli wprowadza się terminy tam ukute także do tłumaczenia kodeksu, to trudno dłużej zachować milczenie. Pozostajmy przy wekslu, który dla wszystkich jest zrozumiały a nie „bogaćmy” języka neologizmami, które mogą tylko spowodować niepożądane zamieszanie. Zresztą można w tym kierunku zauważyć zwrot na lepsze, skoro indos pozostał w kodeksie indosem a nie przekształcił się na „prze-noś”, jak to było w „ustawie o wymianach”.

Wszystkie te atoli usterki, które wytknąć było obowiązkiem recenzenta, nikną wobec ogromu dokonanej pracy i pokonanych trudności, za co prawdziwa wdzięczność i uznanie należy się zarówno tłumaczom jak niemniej inicjatorom przekładu. Osiągnęli, co w danych warunkach dało się osiągnąć, przekład poprawny pod względem językowym, dobry prze-ważnie w terminologii i dorównający w ścisłości oryginałowi tam, gdzie to było możliwem. Wartość jego podnosi dokładny skorowidz i niemiecko-polski słownik terminów a już wprost nieocenioną dla teoretyka i praktyka dogodnością jest powo-łanie przy każdym paragrafie analogicznych przepisów prawa cywilnego, obowiązującego we wszystkich innych dziel-nicach Polski oraz kodeksu cywilnego i prawa o zobowiąza-niach szwajcarskiego.

Format przekładu bardzo dogodny, druk może niezbyt czysty oraz nieco zawiele błędów drukarskich (nie zawsze sprostowanych jak np. w § 281 w wierszu 2, gdzie zamiast „umożliwia” ma być „uniemożliwia”, co zmienia zupełnie treść przepisu).

Prof. Dr. Alfred Ohanowicz (Poznań).

Glass Jakób: Zarys prawa hipotecznego w b. Królestwie Polskiem. Warszawa—Kraków (bez daty wydania). Nakładem J. Czerneckiego. 8°, str. XI+261.

Dzieło to stanowi część ogólnego wydawnictwa powstałego dzięki niezmordowanej inicjatywie prof. Fryderyka Zolla p. t. Instytucja ksiąg gruntowych na Ziemiach Polskich. Napisane *sub specie codificationis* daje coś więcej, niż zarys przepisów prawnych odnoszących się do ksiąg hipotecznych b. Królestwa Polskiego, Jest to raczej nader cenna i oparta na bardzo głębokiej teoretycznej i praktycznej znajomości rzeczy synteza z górą stuletniego rozwoju prawa hipotecznego w Polsce poczynawszy od znamienitej na swoje czasy polskiej ustawy hipotecznej z r. 1818.

W układzie systematycznym materji autor odstępkuje nieco od ścisłego podziału na prawo formalne i materialne tak ze względów praktycznych, aby nie mówić o tym samym przedmiocie w różnych częściach wykładu, jak niemniej idąc za wzorem swoich poprzedników, którzy w tym kierunku już wytworzyli pewną tradycję rodzimą i nie jest rzeczą konieczną czynić tu koncesję na rzecz zbyt abstrakcyjnego sposobu przedstawiania autorów niemieckich.

Stąd też po wstępie traktującym o źródłach i literaturze przedmiotu omawia autor w rozdziale I. księgi i urzędy hipoteczne a następnie poszczególne wpisy wedle ich treści a w szczególności: prawo własności, ciężary wieczyste, służebności gruntowe i ścieśnienia prawa własności, przywileje, hipoteki, wreszcie ostrzeżenia, postępowanie spadkowe i wykreślenie wpisów. W końcu jako cenny dodatek służy rozdział o „sposobie ustalenia praw do majątków nieruchomości na obszarze Ziemi Wschodnich”. Dokładny skorynek artykułowy i rzeczowy ułatwiają orjentację.

Wykład autora jasny i treściwy cechuje wielkie umiłowanie przedmiotu oraz uznanie i podziw dla twórców polskiej ustawy hipotecznej z r. 1818. Nie brak atoli i krytycyzmu zwłaszcza tam, gdzie proste linje ustawy zostały spaczane przez późniejszą praktykę. „Faktyczne przeprowadzenie tych pięknych zasad — powiada (str. 216) — jakie spowite są w polskich ustawach hipotecznych, przedstawia się bardzo niedostatecznie. Niedołężny i rozwlekły sposób projektowania treści do wykazu, pozostawiania w wypadkach parcelacji dóbr całego szeregu właścicieli w jednej księdze hipotecznej, nieuregulowanie sprawy zastrzeżeń po decyzji zawieszającej a nawet odmownej, niewłaściwe skutki łączone z zastrzeganym przez wierzących rygiorem *de non alienando*, niewprowadzenie w wykonanie przepisu, upoważniającego no-

tarjuszów do spisywania czynności wprost w aktach hipotecznych — oto niektóre zaledwie z licznych przyczyn owego chaosu, jaki panuje obecnie w naszych księgach hipotecznych, a którego winę ponosi zaprawdę nie ustawodawstwo polskie, jeno niedołężni jego wykonawcy, pozbawieni przytem sprężystego kierownictwa zwierzchniej administracji sądowej". Dodać tu należy, że winy co prawda twórcy polskiej ustawy hipotecznej przypisać nie można, ale samo prawo cywilne materialne w Królestwie obowiązujące nastęzczało mu przeszkody prawie niepodobne do przezwyciężenia. Trudno bowiem było system kodeksu Napoleona przeniesienia własności na mocy samej umowy pogodzić z zasadą wpisu). Stąd bardzo ostrożne, ale też „niewyraźne i połowiczne" sformułowanie art. 5 ustawy hipotecznej. Niemniej kwestja nabycia pozahipotecznego w ustawie nie unormowana a w praktyce wbrew zapatrywaniom Dutkiewicza wprowadzie rozstrzygnięta, ale również z ujmą dla zasady wpisu.

Prof. Dr. Alfred Ohanowicz (Poznań).

Bossowski Fr. Prof.: *Prawo Ziem Wschodnich*. Warszawa—Kraków (bez daty wydania). Nakładem J. Czerneckiego. 8°, str. VII+325.

Jest to część IV. wydawnictwa prof. Fryderyka Zolla p. t. *Prawo cywilne w zarysie mającego objąć ustawodawstwo cywilne całej Polski (dotąd ukazała się cz. II. zawierająca zarys prawa cywilnego obowiązującego w Małopolsce i obecnie cz. IV.)*. Wypełnia ona lukę najbardziej dotkliwą, gdyż umożliwia licznej rzeszy prawników polskich niewładających językiem rosyjskim zaznajomienie się z ustawodawstwem cywilnem obowiązującym w województwach wschodnich Rzeczypospolitej. Zarys ten nie jest dziełem oryginalnem, lecz tłumaczeniem a raczej przeróbką dzieła znanego rosyjskiego cywilisty, Polaka G. F. Szerszeniewicza. Przeróbka polega na skróceniach zwłaszcza w ustępach teoretycznych oraz w kilku miejscach na rozwinięciu względnie zmodyfikowaniu poglądów autora zgodnie z zapatrywaniami nowszej literatury autorowi jeszcze nieznaney. Bardzo cennem jest też uzupełnienie wykładu przepisami późniejszymi, co z uwagi na wielką różnorodność źródeł prawa na terenie Ziem Wschodnich przedstawiało niemałe trudności.

Całość tworzy niewątpliwie cenny nabytek polskiej literatury podręcznikowej i uznanie się należy prof. Fr. Bossowskiemu za podjęcie się i dokonanie tak żmudnej i mozolnej pracy.

A. O.

Zoll Fryderyk Dr. Prof.: Spłaty pieniężne z tytułów prawno-prywatnych wobec zniżki pieniądza. Glossa do orzeczenia Izby I. Sądu Najwyższego z 25. 2. 1922. Warszawa—Kraków. Nakładem J. Czerneckiego.

Colin et Capitant: Cours elementaire de Droit civil francais. Tome III. 3-e édition (Dalloz). Paris 1922, fr. 30.

Cot Pierre: La responsabilité civile des fonctionnaires publics (Libr. Gen. de Droit) Paris 1922- fr. 20.

Dumont Ch: La depossession de titres au porteur (Van Fleteren). Paris 1922. fr. 10.

Fontaine Jules: Etudes sur la lettre de change (Rousseau). Paris 1922. fr. 6.

Frerejouan du Saint G.: Table quinquennale alphabetique et chronologique du recueil general des lois et arrêts 1916—1920 (Sirey), Paris 1922, fr. 50.

Geny Francois: Science et technique en droit prive positif (Sirey), Paris 1922, fr. 30.

Planiol Marcel: Traite élémentaire de Droit civil (Libr. Gen. de Droit). Tome I. Paris 1922, fr. 25.

Ronart Andre: L'enrichissement sans cause et la Jurisprudence civil (Sirey), Paris 1922, fr. 5.

Saieilles R: De la personalite juridique. Histoire et theories. (Rousseau). Paris 1922, fr. 30.

Scelle Georges: Le Droit ouvrier. (A. Collin). Paris 1922, fr. 5.

Barberis Mario Ricca: Il possesso dei diritti di credito o personali e l'azione di reintegrazione. Milano 1921.

Dusi Bartolomeo: Istituzioni di diritto civili. Vol. 1. Napoli 1922.

Vitale Antonius: Il regime della acque nel diritto pubblico e privato italiano 1921.

Brinkmann: Das Wegnahmerecht des Mieters nach dem deutschen BGB. Berlin 1922.

Daeniker A.: Untersuchungen über d. Wesen d. Körpergewalt b. priv. Verbänden. Berlin 1922.

Fülster Hans: Grundriss d. bürgerl. Rechts in historisch-systematischer Darstellung. Bd. 3 (Sachenrecht) Giessen 1923.

Geiler Karl: Die Geldentwertung als Gesetzgebungsproblem des Privatrechts. Mannheim 1922.

Geldentwertung u. Unternehmung (3 Vorträge v. F. Schmidt, R. Fischer u. G. Strutz), Berlin 1922.

Georgiu-Grote: Deutsches Reichsmietengesetz. Berlin 1922.

Hedemann Wilhelm: Grundzüge des Wirtschaftsrecht. Mannheim 1922

Löwenwerter: Wegweiser durch das BGB. Berlin 1923.

Mayr Robert: Lehrbuch des bürgerl. Rechts. Bd. 2. Buch 3. (Schuldverhältnisse). Reichenberg 1922.

Nussbaum Arthur: Das neue deutsche Wirtschaftsrecht. 2 Aufl. Berlin 1922.

Oelenheinz: Das Recht d. Erfindung. Mannheim 1922.

Mathaei W.: Grundriss des Arbeitsrechts. Mannheim 1923.

Reichspachtschutzordnung erl. v. Hans Krüger. Berlin 1922.

Schüler A.: Die Pfändung von Lohn und Gehalt nach dem jetzigen Stande der Gesetzgebung. Mannheim 1922.

Warneyer O.: Geldentwertung und Vertragserfüllung. Berlin 1922.

Weissbecker W.: Die Grundschild in ihren Beziehungen zu persönl. Forderung. München 1922.

2. Prawo karne.

Kałużniacki Juliusz, Prezes Senatu Sądu Apelacyjnego w Poznaniu i członek Komisji Kodyfikacyjnej. Ustawy karne dodatkowe Ziem Zachodnich. Wydawnictwo Ministerstwa Sprawiedliwości zbioru ustaw Ziem Zachodnich Tom VIII. Warszawa—Poznań. 1922, str. 368.

Zasłużony tłumacz niemieckiej ustawy karnej wydał obecnie tłumaczenie tzw. dodatkowych ustaw karnych t. j. dotyczących materij nie objętych samą ustawą karną. Zbiór zawiera tłumaczenie stu ustaw, ujętych w grupy (czternaście rozdziałów) zależnie od treści. Oznaczenia grup (tytuły rozdziałów) są: 1. Ustawodawstwo; 2. Stowarzyszenia i prasa; 3. Bezpieczeństwo publiczne; 4. Komunikacja; 5. Ochrona utworów literackich i artystycznych oraz własności przemysłowej; 6. Sprawy sanitarne i kontrola żywności; 7. Obrót pieniężny; 8. Handel i przemysł; 9. Lichwa, gra i spekulacja; 10. Ubezpieczenie; 11. Polowanie, rybołówstwo, kradzieże leśne itp.; 12. Cła i podatki; 13. Świadczenia wojenne i ochrona granic; 14. Rozmaite (tutaj należy ustawa o szczepieniu ochronnem przeciw ospie, ustawa o wychodźstwie, ustawa o odbieraniu energii elektrycznej itd.). Z powyższego okazuje się, jak obszernym jest zakres pracy tłumacza, lecz sam ten zakres nie mógłby być jeszcze właściwą podstawą oceny pracy p. K., bo trudności pracy szukać należy gdzieindziej, mianowicie w różnorodności materiału, łączącej się z coraz to inną terminologią poszczególnych ustaw, oraz w tem, że niejednokrotnie sięgać należało do słownictwa administracyjnego, niezbyt jeszcze ustalonego.

Tłumacz te trudności pokonał i usunął dotkliwy brak, jakim było dla uczącej się młodzieży i praktycznych prawników nieistnienie polskiego tekstu ustaw dodatkowych. Spodzie-

wać się można, że rychło nastąpi uzgodnienie tłumaczenia ustawy karnej i ustawy postępowania karnego; dotychczas identyczne terminy niemieckie tłumaczono odmiennie w urzędowym tłumaczeniu ustawy karnej, a odmiennie w urzędowym tłumaczeniu ustawy postępowania karnego (tłumaczenia wyszły z pod pióra różnych autorów), w nowych wydaniach, (które podobno niedługo mają się ukazać), zapewne ta niezgodność zniknie.

Garçon E, professeur de législation criminelle et de droit pénal compare á la faculté de droit de l'université de Paris. Le droit pénal. Origines. Evolution. Etat actuel. Paris. 1922. Collection Payot. str. 160.

Na niewielkiej liczbie stron dużo treści, bo całokształt ewolucji prawa karnego i wyczerpujące omówienie myśli programowych na przyszłość. Tytuły rozdziałów są: I. Le droit pénal primitif; II. Les origines du droit de punir de l'état; III. L'ancien droit pénal; IV. Le droit pénal contemporain; V. Les questions actuelles. Z chwilą przełamania poglądu, że prawo karne jest umiejętnością wyłącznie prawniczą, skoro zastąpiono ten pogląd nowym poglądem głoszącym, że przy badaniu problemów przestępstwa i kary należy się momentom socjologicznym, przyrodniczym i psychologicznym równie ważne miejsce obok momentów prawnych, musieli teoretycy prawa karnego wyjść w swoich dziełach daleko poza ciasne granice swych poprzedników. W dziele prof. Garçon (świadomie używam nazwy „dzieło” mimo szczupłych rozmiarów książki, bo jestto kreacja nawskroś indywidualna, dająca czytelnikowi znacznie więcej, niżby dać mogła wielotomowa praca kompilacyjna) jest wszystko, co prawnik wiedzieć musi, jeżeli nie chce poprzestać na roli confessoris temporis acti, a co wykształcony nieprawnik zrozumieć może i wiedzieć powinien o problemach kryminalnych. Brak ciężkiego aparatu naukowego (przytaczania literatury naukowej w tekście książki, nadmiaru cytatów itd., co niejednokrotnie zraża w wysokim stopniu do niemieckiej nauki); autor przedstawia z literacką łatwością pióra problemy naukowe, pokazując przy charakteryzowaniu omawianych poglądów właściwości francuskiego bel esprit, zwłaszcza subtelność w ironizowaniu i pewną (beż ujmę dla strony rzeczowej) błyskotliwość. Książka pisana w ten sposób trzyma w napięciu uwagę do ostatniej karty. Bardzo interesującym jest ustęp, w którym autor przedstawia momenty, które wpłynęły na shunianitaryzowanie prawa karnego; wymienia tutaj (str. 84 nast.) obok innych ogólnie przytaczanych także wpływ chrystjanizmu, którego ideje poprzednio nie zdołały wycisnąć swego

piętna wobec pierwotnego pojmowania problemu kary, oraz wpływ romantyzmu i wykłitej na jego tle literatury. Równocześnie przestrzega (str. 117) przed doktryną, która upatruje postęp prawa karnego wyłącznie w jego złagodzeniu, nazywając teorie wyrosłe na tem tle „*puerilites et niaiseries*”. Burzy legendę, jakoby we Francji zgoła nie wykonywano deportacji, przytaczając na podstawie statystyki (str. 116), że zesłano dwadzieścia tysięcy recydywistów. Bierze w obronę (str. 120) domy poprawcze dla młodocianych przestępców przed zarzutami, jakoby były „*les pires foyers de corruption*”, i zaznacza, że do wyrobienia tej nieuzasadnionej opinii przyczyniła się również beletrystyka, przez co zapewne rozumie bardzo głośną w swym czasie powieść Franciszka Coppée „*Le coupable*”. Zemście krwawej i kompozycja wyznacza miejsce nie w pierwotnem prawie karnem, lecz w prawie międzynarodowem (str. 22), jako instytucjom wynikłym ze stosunków niezależnych rodów do siebie, natomiast zawiązek prawa karnego upatruje w wewnętrznem prawie karnem rodziny, pokolenia, klanu lub rzymskiej gens.

Książki prof. Garcon mogą używać z korzyścią studenci nauk prawnych; ułatwi ona zwłaszcza zrozumienie t. zw. części ogólnej ustawy pozytywnej.

Prof. Józef Jan Bossowski (Poznań).

Dr. Allfeld Philip: *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*, Achte Auflage, Leipzig—Erlangen, 1922, str. XIX 633.

Niedawno opuściło prasę ósme wydanie obszernego podręcznika naukowego ułożonego przez prof. prawa w Tybindze, Dr. H. Mayera, w opracowaniu prof. prawa w Erlangen, Dr. F. Allfelda.

Dzieła tego nie będę poddawał szczegółowemu rozbirowi; było ono bowiem już nieraz przedmiotem wyczerpujących recenzji. Raczej poświęcę słów kilka układowi materiału. Część ogólna i szczególna ujęte są w jeden tom. System części ogólnej ułożony jest korzystniej i bardziej przejrzysto, aniżeli w poprzednich wydaniach. W szczególności, o ile przedtem autor przeciwstawiał pojęcie przestępstwa t. zw. „innym (zewnątrznym) warunkom karalności” (np. zapewnienie wzajemności w wypadkach §§ 102, 103 niem. u. k. — Peling mówi tutaj o warunkach postępowania karnego, — fakt popełnienia przestępstwa głównego w wypadku § 139 n. u. k., niemożność wykazania prawdziwości rozgłaszanego twierdzenia w wypadku § 186 n. u. k., odbycie się pojedynku w wypadku § 210 n. u. k., wypadek śmierci wzgl. ciężkiego

uszkodzenia ciała przewidziany w § 227 n. u. k., zawieszenie wypłat lub otwarcie konkursu w wypadkach § 239 są. postęp, upadł-), — o tyle obecnie zalicza do pojęcia przestępstwa nie tylko momenty tworzące istotę czynu, ale zarówno warunki karalności leżące poza jego istotą. — T. zw. „negatywne warunki”, tj. okoliczności wykluczające karygodność (np. wzruszenia umysłowe określone w § 53 ust. 3 n. u. k., przywilej exterytorjalności, stosunek pokrewieństwa wzgl. małżeństwa w wypadkach § 247 u. 2 i 370 l. 5 n. u. k.): oraz okoliczności umarzające karę (np. czynny żal, śmierć przestępcy etc.) jako nie dotyczące przestępnego charakteru działania, umieszcza autor w nauce o karze. — Warunki procesowe, o ile odnoszą się do prawa karnego materialnego, zamykają część ogólną. — Wreszcie zewnętrzną czyli przedmiotową stronę przestępstwa (działanie, jako takie, jego bezprawność) umieszcza autor, odmiennie niż dotąd, przed stroną wewnętrzną czyli podmiotową. Myślą przewodnią tej zmiany było rozumowanie, że na widowni świata zewnętrznego najpierw objawia się czyn a potem dopiero wyłania się kwestja dotycząca jego podmiotu oraz, że nauka o stronie podmiotowej bardziej jest uzależnioną od wiadomości z nauki tworzącej poniekąd dla siebie całość: o stronie przedmiotowej przestępstwa.

Część szczególna dzieli się na dwa działy: pierwszy dotyczy przestępstw przeciw interesom jednostek (przestępstwa przeciwko osobie, jako takiej, przeciwko czci, przeciwko osobistej wolności, przeciwko godności płciowej, przeciwko osobistemu pokojowi i naruszeniu tajemnic, przeciwko stanowi osobowemu i prawom rodziny, naruszenie prawa autorskiego, prawa ze względu na wynalazki, prawa do znaków towarowych i nierzetelna konkurencja, przestępstwa przeciwko majątkowi), — drugi, dział obejmuje przestępstwa przeciw interesom ogółu (przestępstwa przeciwko interesom społeczeństwa, przestępstwa przeciwko interesom państwa).

— Autor uwzględnia najnowszą literaturę, projekty ustawodawcze oraz korzysta z orzeczeń najwyższego sądu i w ten sposób podnosi aktualną wartość cenionego od dawna podręcznika.

Prof. Stefan Glaser (Lublin).

Borowski Władysław Marian. Zasady prawa karnego. Tom I. Część ogólna. Warszawa. 1922, str. 408.

Glaser Stefan Prof. Dr. Beccaria a reforma ustaw karnych w duchu humanitaryzmu. Warszawa 1922, str. 23.

Godecki Tomasz. Prawo karne. Pytania egzaminacyjne z odpowiedziami. Warszawa 1922, str. 24.

Krzymski Edmund Prof. Dr. Wykład procesu karnego- Kraków. 1922, str. 288.

Makarewicz Juliusz Prof. Dr. Zbrodnia i kara. Lwów. 1922, str. 131.
Neymark Edward. Kara grzywny. Warszawa. 1922, str. 73.

Tagancew N. Kodeks karny (z 22. marca 1903). I. Zasady ogólne- Tłumaczyli sędzia J. Dąbrowo i sędzia śledczy R. Lobman. Warszawa. 1922, str. 112.

II. Art. 73—197. Tłumacze cisami. Warszawa 1922. Str. 384

IV. Art. 409—531. Tłumaczył sędzia Leon Konic. Warszawa 1922. Str. 385—704.

VI. Art. 621—687. Tłumacz tensam. Warszawa 1922. Str. 1009—1300-

V, Art. 532—620. Tłumacz tensam. Warszawa 1922 Str. 705—1008.

Wróblewski Bron.: Przestępstwa tłumy. Wilno 1922.

Tensam: Wstęp do polityki kryminalnej. Wilno- 1922.

Balthazard. *Precis de medecine legale*. Paris. Bailliere. 1921. 626 str

Garcon E. *Code penal annote par E. Garcon avec la collaboration des redacteurs du recueil general des lois et des arrêts et du journal du palais*. 1er volume et 7me fascicule du tome II. Paris. Sirey. 1922.

Garraud R. *Traite the orique et pratique du droit penal francais*. Tome quatrieme. Paris. Sirey. 1922.

Garraud R. *Traite theorique et pratique destruction criminelle et de procedure penale*. Tom I á III. parus. Paris. Sirey. Le tome IV. sous presse paraltra prochainement.

Garraud R. *Precis de droit criminel contenant l'explication elementaire de la partie generale du code penal, du code d'instruction criminelle et des lois qui ont modifie ces deux codes*. Treizieme edition, revue et corrige. Paris. Sirey. 1921.

Poittevin G. *Code d'instruction criminelle annote par G. Le Poittevin. conseiller á la cour d'appel de Paris, avec la collaboration des redacteurs du recueil general des lois et des arrêts et du journal du palais*. Tome premier (Art. 1 á 309). Le tome II. est sous la presse. Paris. Sirey,

Poyer D. G. *Les problemes généraux de l'heredite psychologique*. Paris 1921. Str. 303.

Roux J. A., professeur á l'universite de Strasbourg. *Cours de droit penal et de procedure penale*. Paris. Sirey.

Tensam. *Repression et prevention*. Paris. 1921.

Veillard M. *La prostitution*. Lyon. 1918.

Cook W.: *Insanity and mental deficiency in relation to legal responsability*. New York. Dutton, 1921.

Fernald, Hayes and Dawley: *A study of women delinquents in New York State*. New York. Century Co. 1920. Str. 542

Fosdick R. Bl. and others. *Criminal justice in Cleveland*. Reports of the Cleveland foundation survey of the administration of criminal justice in Cleveland. Ohio. Cleveland. The Cleveland Foundation.

- Glück B.: *Modern Tendencies in Criminology*. Richmond Hill. New York. 1921.
- Hobhouse St. and Fenner Br.: *Prison system enquiry Cttee. English prisons to — day. The report of the Prison System Enquiry Committee*. London.
- Irving H. B. *Last studies in criminalogy*. London. Collins. 1921.
- Klein P.: *Prison Methods in New York State*. New York. Bugmans, 1920. Str. 420.
- Lewis B.: *Correctional and penal treatment*. Cleveland. Ohio. 1921-Str. 62.
- Lewis B.: *The offender*. New York. Harper. 1921. Str. 382.
- Rasmussen W.: *Child Psychology*. London. Gylndendal. 1920. Str. 166-
- Tracy F.: *The psychology of adolescence*. New York. Macmillan. 1920. Str. 246.
- Woolston H.: *Prostitution in the United States*. New York. Century Co. Str. 360.
- Barg E.: *Der Erziehungsgedanke im Jugendstrafrecht*. (Diss.) Würzburg. 1922.
- Behr D. v.: *Der Handel mit unzüchtigen Schriften, Abbildungen und Darstellungen. Seine strafrechtliche Bekämpfung*. Berlin.
- Bitsch: *Das Jugendgericht in Deutschland* (Diss.) Greifswald. 1921.
- Bohne Gottfr.: *Die Freiheitsstrafe in den ital. Stadtrechten des 12—16. Jahrh.* Leipzig.
- Bussard E.: *Der strafbare Kettenhandel*. (Diss.) Würzburg. 1921.
- Dehnow Fr. Dr. jur.: *Sittlichkeitsdelikte und Strafrechtsreform*. Stuttgart- 1922. Str. 22.
- Dittrich Prof. Dr. *Lehrbuch der gerichtlichen Medizin*. 2. Aufl. Prag. 1921. Str. 295.
- Freudenthal B. Prof. Dr.: *Schuld und Vorwurf*. Tübingen, 1922. Str. 28.
- Gleispach u. a. *Der deutsche Strafgesetzentwurf*. Leipzig, 1921. Str. 250.
- Heindl Robert Dr.: *System und Praxis der Daktyloskopie und der sonstigen technischen Methoden der Kriminalpolizei*. Berlin 1922. Str. 655.
- Hold-Ferneck A.: *Der Versuch. Eine rechtsphitosophische Betrachtung zum deutschen Strafgesetzentwurf*. Leipzig.
- Kahl: *Das Gesetz zur Bekämpfung der Geschlechtskrankheiten und der Prostitution vom Rechtsstandpunkte aus beurteilt*. (Zeit- und Streitschrift zur Sittlichkeitsfrage). Leipzig.
- Kisch Fr.: *Das Problem der Fruchtabtreibung vom ärztlichen und legislativen Standpunkt*. Wien. 1922.
- Kossei Frz.: *Verbrechen und Vergehen wider die Sittlichkeit und sexuelle Verirrungen*. Oranienburg.

- Kratter J. Prof. Dr.: Lehrbuch der gerichtl. Medizin. 2. Aufl. Stuttgart. 1921. Str. 724.
- Lewin L. Prof. Dr.: Die Fruchtabtreibung durch Gifte und andere Mittel. Berlin. 1922. Str. 450.
- Liepmann M. Prof. Dr.: Die Reform des deutschen Strafrechtes- Hamburg. Str. 151.
- Liszt Franz v.: Lehrbuch des deutschen Strefrechtes. 23 Aufl. (41—43 Tausend). Nach dem Tode des Verfassers besorgt von Dr. Eberhardt Schmidt, ord. Professor der Rechte in Breslau. Berlin und Leipzig, 1921. Str. 732.
- Löwe E.: Kommentar zur Strafprozessordnung. 15 Aufl. Bearbeitet vom Reichsgerichtsrat W. Rosenberg. Berlin, 1921 u. 1922. 2. Bände, str. 1288.
- Möhring Ph.: Die körperliche Untersuchung im Strafprozess und die Verwertung ihrer Ergebnisse. Berlin.
- Plaut Ernst: Begriff und Strafbarkeit der unzüchtigen Theateraufführungen. Berlin.
- Saar W. F. v. d.: Der politische Mord. Stuttgart.
- Sauer Wilhelm Prof. Dr.: Grundlagen des Straf rechts nebst umriss einer Rechts- und Sozialphilosophie. Berlin und Leipzig. 1921.
- Weigel in Ernst Dr., Landgerichtsrat in Stuttgart: Sitte, Recht u: Moral. Berlin und Leipzig. Str. 147.
- Wulffen Erich: Das Weib als Sexualverbrecherin. Berlin.
- Wulffen Erich: Der Sexualverbrechen 9. Aufl. Berlin.

B. Dział ekonomiczny.

1. Teorja ekonomii pol., historia nauki ekonomii, specjalne rozprawy teoretyczne, encyklopedie, podręczniki.

- Lewiński Jan St. Zasady ekonomji politycznej. Nakładem Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1922, str. XII + 304.
- Makarewicz Juljusz Dr. Przebudowa społeczna. Książnica Polska T-wa Naucz. Szkół Wyższych, Warszawa 1923, str. XVI+272.
- Marks Karol. Pisma nie wydane. Listy Marksa do Kugelmana. Przyczynek do krytyki socjal-demokratycznego programu partyjnego. Przekł. prof. dr. H. Grossmann. Nakładem Książki, Warszawa 1923, str. 123.
- Daszyńska-Golińska Sophie. La Chine et le Système physiocratique en France. Bibliotheca Universitatis Liberae Polonae Fasc 6. Warszawa 1922, str. 30.
- Perreau Camille. Cours d'economie politique Tome II. Libre Gen- de Droit. Un vol. in — 8°.
- Strat Georges. Le rôle du consommateur dans l'economie moderne. Editions de la Vie Universitaire, Paris 1922, str. 252.

- T o t o m i a n t z . Histodre des doctrines économiques et sociales. Paris. Giard 1922, Str. 238.
- M a g g e e J. D. Problems of economics. New York, Scribner, 1922, str. 363.
- B e c k e r Hermann. Zur Entwicklung der englischen Freihandelslehre. Jena, Q. Fischer, 1922, str. VIII+136.
- D i e t z e l Heinrich. Technischer Fortschritt und Freiheit der Wirtschaft. Bonn, C. Schroeder, 1922, str. IV+62.
- L e i t n e r Friedr. Prof. Privatwirtschaftslehre der Unternehmung. 4. Aufl., Berlin 1922, str. VI+283.
- O s w a l t Heinrich. Vorträge über wirtschaftliche Grundbegriffe. 4. Aufl. Jena, Fischer, 1922, str. VI + 169.
- S i m m e l Georg. Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. München, Duncker u. Humblot, 1922, str. VII + 578.
- T y s z k a Carl Prof. Die Sozialisierung des Wirtschaftslebens. 2. Aufl., Jena, G. Fischer, 1922, str. VII + 92.

2. Historia gospodarstwa społecznego.

- G a s i o r o w s k a Natalia. Górnictwo i hutnictwo w Królestwie Polskiem 1815—1830. Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej. Nakładem Gebethnera i Wolffa, str. 592.
- B o r c h a r d Julian. Deutsche Wirtschaftsgeschichte. Von der Urzeit bis zur Gegenwart. Erster Band: Bis zum Ende der Hohenstaufen. Berlin 1922, Laub, str. 196.
- S a n d e r Paul Prof. Geschichte des deutschen Städtewesens. Bonn, C. Schroeder, 1922, str. IV+155.

3. Nauka o zaludnieniu, polityka ludnościowa, wychodźstwo.

- G r a b o w s k i Edward. Rozwój zaludnienia w Polsce w zestawieniu z innemi krajami. Biblioteka Składnicy Nr. 13. Warszawa, str. 110.

Broszura ta przedstawia nam stan zaludnienia Polski według spisu z roku 1921, porównując go, z jednej strony z zaludnieniem innych krajów świata, z drugiej zaś z rozwojem zaludnienia w ciągu 19-go wieku w osobnych krótkich rozdziałach autor rozpatruje dalej wędrowniki, rozwój miast w okresie 1911—1921 i problem urbanizacji w Polsce.

Temat przedstawiony jest przystępnie, lecz broszura za nadto przeładowana cyframi, tak że wątpić należy, czy wśród szerokich kół znajdzie wytrwałych czytelników, którzy ją do końca przeczytają. Ponadto autor ogranicza się tylko do zewnętrznej, cyfrowej analizy rezultatów, nie bada zaś związku przyczynowego omawianych faktów. Zaludnienie jednak zależy od różnych czynników naturalnych, gospodarczych.

społecznych, ich wykrzycie i należyte uwypatnienie na terenie Polski ożywiłoby bardzo treść książeczki, która w obecnej formie jako dość sucha nie wzbudzi większego zainteresowania u przeciętnego czytelnika. N.

Gallouedec et Maurette La France et ses colonies. Paris, Hachette, 1922, str. 352.

Karlsberg Bernhard Dr. Geschichte und Bedeutung der deutschen Durchwandererkontrolle. Hamburg, Gebr. Enoch, str. 167.

Niederlein Gustaw. Argentinien als deutsches Siedlungsland. Denkschrift dem Deutschen Reichstag unterbreitet. Berlin, Reimer, 1922, 4°, str. 33.

4. Polityka agrarna, rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo etc

Pacoszyński. Rachunki rolnika — praktyka. Nakładem Drukarni Pomorskiej w Grudziądzu, 1922, str. 100.

Skotnicki Cz. Prof. Drenowanie w zastosowaniu do celów rolniczych i technicznych. 1923. Nakładem Trzaski, Ewerta i Michalskiego, str. 140.

Schramm Wiktor Dr. Ziemia jako podstawa gospodarstwa wiejskiego. Prace Naukowe Uniwer. Poznańskiego. Sekcja rolniczo-leśna Nr. 3. Poznań 1922, str. XVI+126.

Girard A. Ch. Les Engrais, emploi raisonné et lucratif. Paris, Librairie agricole de la Maison Rustique str. 164. Institut international d'agriculture. Annuaire international de législation agricole 1922, Rome.

Lair Maurice. Le socialisme et l'agriculture française. Plon-Nourrit, un vol in — 12.

Schkaff Eugene. La question agraire en Russie. Paris, Rousseau, 8°

Gardner, Ray and others. Fundamentals of fruit production- New York, Mc Graw-Hill, str. 685.

Gehrs I.H. Live stock and farm mechanics. London, Macmillan, str. 393.

Mac Garr L. Rural community. London, Macmillan, str. 239.

"Woolsey Theodore American forest regulation. London, Chapman and Hill, str. 217.

Haack Richard. Die Preussische Agrargesetzgebung. Teil 2: Die Siedlungsgesetze zusammengestellt und erläutert. Berlin 1922. Deutsche Landbuchhandlg., str. 195-

Pagel Paul. Gross und Kleinbetrieb in der Landwirtschaft. Beiträge zu der Frage, welche Betriebsgrösse die volkswirtschaftlich günstigste ist. Berlin, Deutsche Landbuchhdlg., 1922, str. 56.

Ritter Kurt. Deutschlands Wirtschaftslage und die Produktionssteigerung der Landwirtschaft. Berlin 1922, Paul Parey, str. IV + 113.

Skalweit August. Das Pachtproblem. Bonn, C. Schroeder, 1922, str. 111+75

5. Górnictwo, przemysł, rzemiosło.

Kasprowicz Bolesław. Przemysł spirytusowy byłej dzielnicy pruskiej w okresie etatyzmu. Poznańskie prace ekonomiczne pod redakcją prof. Dr. Ed. Taylora Nr. 1. Poznań 1922, str. 128.

Gospodarka etatystyczna władz byłej dzielnicy pruskiej w zakresie przemysłu spirytusowego została poddana w powyższej książce sumiennej analizie naukowej. Autor traktując swą książkę jako przyczynek do nauki o etatyzmie skarbowym postawił sobie za cel przede wszystkim wykazanie jaki wpływ na skarb dzielnicowy i jego dochody wywarła biurokratyczna gospodarka państwowa. Po omówieniu położenia przemysłu spirytusowego Zachodniej Polski przed wojną i podczas wojny oraz zmian jakie wywołane zostały wcieleniem Poznańskiego i Pomorza do Polski analizuje autor zarządzenia władz w świetle postanowień prawnych oraz polityki cen i zbytu i dochodzi do wyników potwierdzających przekonanie o szkodliwości przymusowej gospodarki biurokratycznej spirytusem w omawianym przez siebie okresie czasu, nawet ze stanowiska dochodów skarbowych. Wprawdzie względnie korzystna dla skarbu polityka cen za surowy spirytus zapewniała mu b. znaczne dochody, które w przybliżeniu np. w r. 1920 osiągnęły wysokości 50 proc. ogółu dochodów skarbu dzielnicowego, jednak jej krótkowzroczność nieogłędna w połączeniu z nieudolnością wyzyskania koniunktury przyczyniła się do tego, że dochód z tego pierwszorzędnego źródła podatkowego daleki był od możliwego maksimum.

Ujemne również wyniki daje analiza wpływu przymusowej gospodarki spirytusem na stan gospodarczy gorzelnictwa, przemysłu rafineryjnego i wódczarskiego. Produkcja gorzelnia na skutek zbyt niskich cen sekwestrowych spadła do jednej czwartej rzeczywistej zdolności wytwórczej Rafinerie podupadły wskutek niewystarczającego zatrudnienia, do przemysłu wódczarskiego wkradły się sposoby fabrykacji obniżające jakość wytworów.

Takie rezultaty gospodarki przymusowej kazały m. i. zająć autorowi w wywodach końcowych stanowisko zdecydowanego przeciwnika monopolu spirytusowego.

Praca p. Kasprowicza powstała w Seminarjum prof. Dr. E. Taylora, za którego inicjatywą została opublikowana jako pierwszy zeszyt nowego w naszych stosunkach typu publikacji naukowej p. t. „Poznańskie Prace Ekonomiczne”. Odpowiadając w pełni wymaganiom naukowym ten pierwszy zeszyt tak pożyteczny, a podjęty w wyjątkowo trudnych dzisiejszych warunkach wydawnictwa niezawodnie będzie mu

torował drogę w kołach społeczeństwa, przywiązujących wagę do celowej i planowo prowadzonej pracy naukowej.

St. R

Hopfinger M. Dr. Przemysł naftowy w zarysie. Wydawnictwo Księgarni Naukowej, Lwów— M. Arct, Warszawa, str. 204.

Kozłowski Augustyn. Tokarstwo. Warszawa 1923. Trzaska, Ewert, Michalski, str. IV + 312.

Ost H. Prof. Technologia chemiczna. Przekład pod redakcją Harabaszewskiego i Zawadzkiego. Cz. I .str. 374.

Pękosiński Jan. Dlaczego nie możemy budować czyli zastój w budownictwie, poczynania naszego rządu i stan ekonomiczny naszego kraju. Nakładem autora. Warszawa 1922.

Skwarczyński Władysław inż. Podręcznik budowlany wraz z analizą cen. Wydanie drugie. Lwów i Warszawa 1922, zeszt I—IV.

Sznycer inż. Przewodnik przemysłu drzewnego. Lwów i Warszawa, B. Połoniecki, 1922, str. 195.

Bartuel et Rulliére. La mine et les mineurs. O. Doin. Un. vol. in — 16.

Caquas M. Organisation administrative industrielle. Durtod. Un. vol. in — 16-

Kewlay James. The petroleum and allied industries, petroleum, natural gas, natural waxes, asphalts and allied substances and shale oil. London, str. 302.

Rees, Morgan J. Trusts in British industry , 1914—1921. A study of recent developments in business organisation. King, str. 269.

Dethloff Johannes Dr. Kartellierungsbestrebungen im Handwerk. Hannover, Alfred Georgi, 1922, str. 81.

Klages Ferdinand. Die Organisation des neuzeitlichen Fabrikbetriebes. Berlin, R. Schmidt, 1922, str. 232.

Lage Hans Dr. Vereinheitlichung industrieller Produktion. Kiel 1922. str. 141

Rassman Richard. Das Auswanderungsproblem der oberschlesischen Schwerindustrie, Breslau 1922, Marcus,, str. IV + 80.

6. Handel i komunikacje.

Rawita Gawroński Zygmunt: Nasze traktaty handlowe. Warszawa 1922. Nakł. Księg. F. Hoesicka, 8°, str. 279.

Wydana pod powyższym tytułem książka jest rezultatem prac, jakie autor przedsiębrał jako urzędnik wydziału handlu zagranicznego w Ministerstwie przemysłu i handlu z okazji gromadzenia materiałów do przyszłych traktatów handle-

wych. Jak sam autor wspomina, jego książka „nie ma pretensji do ogarnięcia całokształtu zadań polskiej polityki handlowej” i rzeczywiście jest od tego dość daleka. Jest to bowiem zbiór kilku nie związanych z sobą w całość artykułów i rozpraw o charakterze krytyczno-informacyjnym na temat bieżącej polityki handlowej polskiej i obcej. W pierwszym artykule „Nasze traktaty handlowe” autor omawia na podstawie tekstu umowę handlową Polski z Rumunią i Czechosłowacją, przedmiotem następnej rozprawki jest „Klauzula największego uprzywilejowania a kontyngenty towarowe w umowach między państwowych”, dalej kolejno następują artykuły zatytułowane „Nowa włoska taryfa celna”, „Nostryfikacja spółek z siedzibą w Austrii”, „Postanowienia celne decyzji paryskiej o Górnym Śląsku” i „Dotychczasowe umowy handlowe z sowietami”. Uzupełnieniem książki jest tekst polski i francuski traktatów polsko-rumuńskiego i polskoczechosłowackiego wypełniający przeszło trzecią część książki.

Wartość pracy p. Rawity Gawrońskiego leży w jej charakterze informacyjnym. Publikacja tego rodzaju mająca na celu informowanie oświeconego ogółu i kół zainteresowanych w sprawach zewnętrznej polityki handl., może w naszych stosunkach oddać prawdziwe usługi.

Z tego stanowiska życzyliby sobie jedynie było można więcej planowości i usystematyzowania zarówno w doborze tematów jak i przedstawieniu treści. St. R.

S k a r ż y ń s k i Tadeusz: Sztuka sprzedawania. Wydawnictwo M. Arcta w Warszawie, rok 1923.

Umiejętna organizacja sprzedaży decyduje o powodzeniu przedsiębiorstwa. Żywym przykładem tego służy Ameryka, gdzie sztuka sprzedawania rozwinięta jest bardzo wysoko. Autor, doskonały znawca stosunków amerykańskich, wykazuje na licznych przykładach jak należy organizować sprzedaż. Określa więc zalety, jakie powinien mieć sprzedawca i jak ma postępować w najrozmaitszych wypadkach. A więc, jak przemawiać do pośrednika, a jak do detalisty lub bezpośredniego nabywcy. Jak redagować oferty, reklamy, jak postępować przy sprzedaży drogą korespondencji; jakie znaczenie ma dla sprzedawcy zawód kupującego, jego środowisko i psychologia itp.

Na wszystkie te pytania autor odpowiada wyczerpująco, przytaczając bogaty materiał praktyczny z życia handlowo-przemysłowego Ameryki, a częściowo także i z naszych stosunków.

Organizacja sprzedaży w Polsce, jak powszechnie wiadomo, szwankuje mocno. Stosunki te pogorszyły się jeszcze bardziej wskutek anormalnych warunków, w jakich pracował nasz handel w czasie wojny, a następnie w okresie głodu towarowego, jak panował w pierwszych latach naszej niepodległości. To też książka p. Skarżyńskiego zasługuje na tern baczniejszą uwagę i życzyliby sobie należało, aby znalazła się w ręku każdego, kto pracuje lub zamierza pracować w dziedzinie handlu.

R. U.

Chankowski Henryk. Buchalterja (księgowość) pojedyncza i podwójna. Tom I. Wydanie 10-te, rok 1922

Krüger A. W. inż.: Nawierzchnia dróg żelaznych. Nakładem Wydawnictwa Polskiego. Lwów—Poznań 1923, str. 216.

Nestorowicz Melchior inż.: Sprawa drogowa w Polsce. Warszawa, Wende i S-ka, str. 196.

Moussa Mahmond: Etude sur le nouveau regime des chemins de fer. Trevoux, impr- Jules Jaunin, 1922, str. 164.

Hoening L. J.: Modern methods in selling. London, Pitman, str. 299.

Sargent J.: Coal in international trade. London, King, str. 73

Jähnl Wilhelm: Die Entwicklung und Bedeutung der Handelsmessen. Leipzig, Verlagsabteilung des Messamts für die Mustermessen, 1922, str. 177.

Schwedler Wilhelm: Die Nachricht im Weltverkehr. Kritische Bemerkung über das internationale Nachrichtenwesen vor und nach dem Weltkriege. Berlin, Deutsche Verlagsges. f. Politik u. Geschichte, 1922, Str. XI+134.

Van der Borcht Richard: Handel und Handelspolitik. 3. Aufl. Leipzig, Hirschfeld, 1922, str. XII + 548.

7. Skarbowość-

Schmidt Emil: Równowaga budżetowa w Polsce. Poznań, 1922, str. 63.

Broszura ta zawiera odczyt wygłoszony w Tow. Prawniczym i Ekonomicznym w Poznaniu dn. 14 list. 1922 r. Stanowisko zajmowane przez autora — dyrektora Izby Skarbowej Poznańskiej — pozwalało mu głębiej wejrzeć w nasze położenie finansowe i dokładniej oświetlić te olbrzymie problemy, jakie się wiążą z równowagą budżetową Rzpl. Polskiej.

Autor analizuje obszerniej polski preliminarz budżetowy na rok 1922, porównując go stale, w odnośnych wydatkach i dochodach, z normalnym budżetem przedwojennym austriackim i pruskim. To porównanie — choć niejednokrotnie nie

może być miarodajne z powodu znacznych różnic zarówno w organizacji administracji państwowej jak i w ogólnem położeniu gospodarczem tych państw i Polski — oddaje jednak poważne usługi dla oceny naszej gospodarki skarbowej, dostarcza niezbędnych wskaźników orientacyjnych. Preliminarz budżetowy dzieli p. Schmidt na trzy grupy. Pierwszą grupę stanowią resorty z natury rzeczy deficytowe: reprezentacja, wojsko, sprawy zagran., oświata, kultura i sztuka, sprawy wewnętrzne, zdrowie, praca i opieka społeczna, roboty publiczne, sprawiedliwość. Wydatki brutto tej grupy wynoszą, na ogólną sumę wydatków prelininowanych w budżecie 592 miliardów mkp., czyli 987 milionów franków szwajcarskich (według kursu 600 przyjętego przez preliminarz), prawie 297 miliardów mk., tj. przeszło 50 proc. ogółu wydatków. Austria wydawała na te resorty niecałe 30 proc, a Prusy 42 proc. Jest więc w tym zakresie znaczne pole do oszczędności. Ciekawym jest także wynik analizy dochodów tej pierwszej grupy. W stosunku do wydatków tych samych resortów wynosiły one w Polsce 13 proc, w Austrii 41 proc, w Prusach 30 proc. Niewątpliwie w Rzpltej Polskiej pobiera się za niskie opłaty za usługi świadczone obywatelom zarówno w sądach jak w administracji i szkolnictwie.

Drugą grupę resortów stanowią resorty normalnie czynne, administrujące przedsiębiorstwami państwowymi wzgl. majątkiem państwa: koleje, poczty, min. handlu i przemysłu oraz rolnictwa i dóbr państwowych. Tutaj należy oczywiście skupić uwagę przede wszystkim na kolejnictwie, jest bowiem „rzeczą przerażającą, że majątek państwowy, wynoszący 6 miliardów franków złotych, nie przynosi żadnego dochodu”, przeciwnie daje znaczny deficyt eksploatacyjny. Dochód zaś netto kolei austriackich wynosił w 1911 r. 3,53 proc, w Niemczech 5,80 proc. Trudno jednak robić oszczędności — stwierdza autor — konserwacja bowiem kolei przedstawia się u nas źle, wydatki na personel również nie są stosunkowo wysokie, wynosząc 32 proc ogółu wydatków kolei, gdy tymczasem w Niemczech wynosiły one prawie 50 proc. Koniecznem jest natomiast silne podniesienie taryf kolejowych.

Trzecią grupę dochodów i wydatków obejmuje bezpośrednio samo Min. Skarbu. Podatki, opłaty i ewent. pożyczki muszą pokryć niedobory poprzednich resortów. Tymczasem obciążenie podatkowe jest u nas b. niskie, zupełnie nieproporcjonalne do siły gospodarczej ludności i do obciążenia w innych krajach. Obciążenie to powinno ? może wynosić w Polsce 30 franków złotych na głowę ludności; w Austrii w 1911 r. do-

sięgało ono sumy 64,5 fr. szwajc, w Prusach, w 1914, 61,1 fr. szwajc.

Jednak żeby odpowiednie podwyżki, przynajmniej w zakresie podatków bezpośrednich i opłat, mogły być w Polsce wprowadzone, należy rozwinąć aparat podatkowy i wyszkolić urzędników skarbowych. Równocześnie niezbędne jest uproszczenie systemu podatkowego, niewprowadzanie ciągle nowych ustaw i przepisów, a raczej unifikacja stawek bez rozluźniania odrębnych dla każdej dzielnicy ustrojów podatkowych. Autor przewiduje również konieczność zaciągnięcia pożyczki zagranicznej w wysokości 3 miliardów franków zł. przede wszystkim celem uregulowania spraw walutowych. Niele wydaje mu się jednak dość realnym sposób zdobycia tej pożyczki przez „obciążenie kolei państwowych z równoczesnym taktem podniesieniem jej dochodowości, by obcy wierzyciel widział dochody, które wpłyną na umorzenie i oprocentowanie pożyczki.¹⁾ Przecież właśnie zupełna naprawa gospodarki kolejowej w kierunku nietylko usunięcia deficytu eksploatacyjnego, lecz jeszcze uzyskania dochodów, jest jednym z najtrudniejszych zadań, którego dokonanie — jak słusznie w innym miejscu zaznacza autor — byłoby właściwie rozwiązaniem zagadnienia naszej równowagi budżetowej.

Z końcowych wniosków p. Dyr. Schmidta warto jeszcze podkreślić następujące: 1) rozszerzenie funkcji samorządu przy zapewnieniu mu własnych źródeł dochodowych i przez to odciążenie budżetu państwowego; 2) ustalanie budżetu w złotych polskich a przy ściąganiu podatków oraz wypłacaniu poborów posługiwanie się odpowiednim mnożnikiem, obliczanym co miesiąc; 3) wprowadzenie opłat wywozowych, zamiast szczegółowych zezwoleń na wywóz, co z jednej strony wpływałoby na wewnętrzną stabilizację cen, z drugiej zapewniało znaczne wpływy skarbowi państwa.

Trudno analizować bliżej obfity materiał cyfrowy i rozpatrywać szczegółowiej pomysły zawarte w nader treściwej broszurze p. Dyr. Schmidta. Niech to krótkie streszczenie zachęci do zapoznania się z samą omawianą tu pracą. Olbrzymia różnica liczb rozpatrywanych w broszurze według preliminarza na 1922 r. i tych, które obecnie operuje Minister Skarbu — projekt budżetu na I kwartał br. dosięga w wydatkach sumy 1.159 miliardów mk. czyli prawie dwa razy tyle, co na cały rok 1922 — wskazuje na niesłychaną doniosłość samego zagadnienia równowagi budżetowej.

S. Z.

Landsberg Emil: Sprawa deficytów na kolejach żelaznych. Referat. Wilno 1923.

Ropers Louis. Le réglemant des dettes moratoriees. Paris, vie universitaire, 8°.

Salvago Georges: Le probléme de l'fetatisation des chemins de fer en France depuis leur origine jusqu'en 1859- Paris, Duchemin, 1922, str. 311.

Fisk H. E.: French public finance In the great war and to day. London, Paris Bankers Trust Co., str. 363.

Mc. Kinsey I O.: Budgetary control. New York, Roald Press, 1922, str. 474.

Manes Alfred Prof. Staatsbankrotte. Wirtschaftliche und rechtliche Betrachtungen- 3. Aufl. Berlin, K. Siegismund, 1922, str. 288.

8. Polityka socjalna, sprawa mieszkaniowa, kobieca etc.

Szturm de Sztrem T.: Walka o płace zarobkowe- Wyd. Instytutu Gospodarstwa społecznego, z zasiłku Wydziału Nauki Min. W. R. i O. P. Skład E. Wende, Warszawa, 1922, str. 51.

Badana autora obejmują lata 1914—1921 włącznie. Odnoszą się one do płac zarobkowych w Warszawie. Właściwem zagadnieniem, o którego wyświeetlenie chodzi w niniejszej broszurze, jest z jednej strony faktyczna ewolucja realnych płac w ciągu badanego okresu, z drugiej — wpływ na nią walki robotników wyrażającej się w strajkach. Autor powinien więc uwzględnić trzy szeregi danych: płace zarobkowe nominalne, ceny artykułów niezbędnych do utrzymania robotników oraz liczbę i rozmiar strajków. Materiał statystyczny zgromadzony w tych kwestjach w broszurze jest dość znaczny i cenny. — W zakresie nominalnych plac — a w konsekwencji oczywiście i realnych — ciekawym, choć zresztą znanym skądinąd, wynikiem badań autora jest stwierdzenie b. wyraźnej tendencji do niwelacji zarobków wyższych i niższych kategorii robotników oraz pracowników handlowych i biurowych. Wskaźnik nominalnych plac dla wszystkich czterech kategorii robotników wziętych razem — specjalistów i niewykwalifikowanych — wynosił w II półroczu 1921 r. 40.567, przyjmując za 100 płace z I półrocza 1914 r., wskaźnik taki dla pracowników handlowych i biurowych dosięgał zaledwie 28.331.

Dla scharakteryzowania ruchu cen autor uwzględnia tylko pięć następujących artykułów: cukier, jaja, kasza, masło i mleko. Ogólny wskaźnik cen tych produktów, wynosił według obliczeń p. S., w II półroczu 1921 r. 77,613, przyjmawszy I półr. 1914=100; oddzielnie zaś wskaźnik dla cukru wynosił

164.542, jaj 45.500, kaszy 79.397, masła 82.932 i mleka 57.131. Autor pomimo tych znacznych różnic w rozwoju cen poszczególnych artykułów nie bierze pod uwagę ich wagi gatunkowej w budżecie robotnika; wogóle zresztą — jak to sam zaznacza — z braku wyczerpujących materiałów nie kusi się o obliczenie kosztów utrzymania „które winny być podstawą do szacowania spadku wartości spożywczej pieniądza” (str. 9). Szkoda tylko, że p. S. nie przeprowadził konsekwentniej tej uproszczonej a z konieczności przyjętej metody, co w następstwie obniżyło znacznie wartość jego pracowitych obliczeń i zestawień. Autor pominął bowiem, że zgoła niewytłumaczonych przyczyn, szereg produktów szczególnie ważnych dla utrzymania robotnika i mogących służyć, łącznie z poprzednimi, za dokładniejszy wskaźnik siły nabywczej pieniądza. Chcę tutaj mówić przede wszystkim o chlebie i ziemniakach, a dalej słoninie i mięsie. Pominiecie to ma tern donioślejszy wpływ na wynik badań p. S., że produkty te, przynajmniej chleb i ziemniaki, były w znacznej mierze dostarczane robotnikom po cenach kontyngentowych, wielokrotnie niższych od cen panujących na wolnym rynku, dzięki istniejącej w późniejszych latach wojennych, specjalnej aprowizacji robotniczej oraz t. zw. deputatów. Prof. Fiedorowicz w swej pracy: „Ruch i wskaźnik cen na rynku warszawskim” („Odbudowa kraju”, Maj—Sierpień, 1920, str. 243 i 246), podaje, że według jego obliczeń wskaźnik ogólny cen w wolnym handlu wynosił w 1916 r. 360,7; cen kontyngentowych 143,1, w 1917 1091,2 wzgl. 193,5, w 1918 1509 wzgl. 318,8, w 1919 2137,1 wzgl. 454,8. Na podstawie tych liczb można sobie zdać sprawę jak dalece odmienna byłaby krzywa cen i w następstwie krzywa płac realnych, gdyby uwzględnić także ceny kontyngensowe i produkty pominięte przez p. S.

Również nieuwzględnienie kosztów mieszkania, bez porównania wyższych w 1914 r., niż w latach powojennych, narusza w dalszym ciągu dokładność cyfrowego obrazu płac realnych. Trzeba bowiem przypomnieć, że komorne w normalnym budżecie robotnika stanowiło dawniej około 16 proc. ogółu wydatków, tymczasem w ostatnich latach procent ten zmalał niezmiernie, dzięki „ochronie lokatorów”. Realne płace, według obliczeń p. S., spadły do minimum w ciągu badanego okresu, w drugim półroczu 1917, kiedy w stosunku do normalnych zarobków przedwojennych z 1914 r., wynosiły zaledwie 12 proc! W drugim półroczu 1921 dochodzą one do 52 proc. zarobków przedwojennych dla robotników a 36,5 proc. dla pracowników handlowych i biurowych. Z tej otchłani strasz-

liwej nędzy miała dopiero wydzwignąć rnsy robotnicze walka strajkowa. Z 15 strajków w Warszawie w 1916, liczba ich dochodzi stopniowo do 72 w 1920 (maximum), spadając nieco w następnym roku do 59.

Po przestudiowaniu broszury p. Szturm de Sztrema odnosi się wrażenie, że autorowi szczególnie chodziło o silne zaakcentowanie doniosłości i skuteczności strajków w kierunku podniesienia płac zarobkowych. Im niższe więc płace realne na początku odradzającego się ruchu strajkowego, tym większa jego zasługa w wywalczeniu podwyżek; im znaczniejsza różnica poziomowi tych płac w końcu badanego okresu w porównaniu z czasem normalnym przedwojennym, tym silniejsza potrzeba uciekania się w dalszym ciągu do tego skutecznego środka, jakim okazuje się strajk. Wskazuję na tę tendencję, bo może mieć ona związek z poważnemi uchybieniami metody badania autora wskazanemi wyżej, dzięki którym zamiast pracy ściśle naukowej, mamy rzecz o swoistym zabarwieniu, nie dającej nam obiektywnego obrazu rzeczywistych przeobrażeń w zakresie realnych płac robotników warszawskich. A kwestja płac zarobkowych jest niewątpliwie niezmiernej doniosłości, jak słusznie podkreśla autor.

Dla bliższego scharakteryzowania tendencji p. S., warto jeszcze przytoczyć ostatni ustęp tekstu broszury, w którym znajdujemy dziwnie jednostronną i doktrynerską opinię o dobroczynnym wpływie inflacji i drożyzny na ruch społeczny w Polsce. Autor pisze dosłownie: „Jeśli wolno, z pewnego punktu widzenia, oceniać rozstrój naszego rynku pieniężnego, wyrażający się w stałej inflacji i w stałym wzroście cen, jako czynnik sprzyjający obecnie wzmożeniu przemysłu polskiego. i z tego powodu dowodzić dodatniego wpływu tego rozstroju, to niewątpliwie ów rozstrój jest dzisiaj również i społecznie siłą dodatnią, jako źródło doświadczeń klasy pracującej i jako źródło konieczności, które stwarzają podstawy dojrzewania w Polsce współczesnych form walki klasowej”.

Trzeba przyznać słuszność autorowi że inflacja i z nią związana drożyzna jest doskonałym środkiem dla zrewolucjonizowania mas, dla utrzymania ich w ciągłym niezadowoleniu i fermentie, w stałym pogotowiu do walki klas. Ale postawienie i ocena podobnego celu nie wchodzi już w zakres rozważań ściśle naukowych. W każdym bądź razie trzeba podkreślić olbrzymie niebezpieczeństwo takiego poglądu dla naszego życia gospodarczego, społecznego i skarbowego.

St. Zaleski.

Niewodniczański Jan: Alkohol jako zagadnienie państwowe. Warszawa 1923, Gebethner i Wolff, str. 48.

Sprawozdanie Centralnej Komisji Związków Zawodowych z działalności i stanu związków zawodowych w Polsce w r. 1920 i 1921- Warszawa 1922. Nakładem C. K. Zw. Zaw.

Seelle Georges: Le droit ouvrier. Tableau de la legislation francaise actuelle. Paris, A. Collin, 1922, str. 215.

Veyssie Robert: Le regime des huit heures en France. Edit du Monde Nouveau, un vol. in — 16.

Clarke John J. :Social administration including the poor law. London, Pitman, str. 364.

Queen, Stuart A.: Social work in the light of history. Philadelphia, Lippincott, 1922, str. 327.

Andrejew Alexander: Die russischen Gewerkschaften in den Jahren 1921—1922. Berlin, Phöbus-Verlag, 1922, str. 32.

Lederer Emil: Die sozialen Organisationen. 2. Aufl. Aus Natur u. Geisteswelt Bd. 545. Leipzig Teubner, 1922, str. 130.

Richter Harry: Die Kapital- und Gewinnbeteiligung der Arbeitnehmer unter besonderer Berücksichtigung der Klein- und Arbeitsaktie. Berlin, Verlag f. Sozialwissenschaft, 1922, str. 45.

Schmitt Julius: Tarifverträge in der Landwirtschaft. Berlin, Verlag Landarbeiter-Buchhdlg., 1922, str. 72.

Weber Heinrich: Akademiker und Wohlfahrtspflege im Volksstaat. Essen, Baedeker, 1922, str. VIII+134.

9. Zagadnienia kredytowe, walutowe, bankowe i ubezpieczenia.

Dalski Zbigniew: Wpływ losów waluty polskiej na życie gospodarcze zachodniej Polski. „Poznańskie Prace Ekonomiczne” pod redakcją prof. Dr. E. Taylora Nr. 2 Poznań, 1922, 8°, str. 104.

Przedmiotem rozprawy jest analiza wpływu losów waluty polskiej na życie gospodarcze Zachodniej Polski w oświetleniu usiłowań zmniejszenia skutków inflacji przez istniejący wówczas rząd dzielnicowy, drogą utrzymywania odrębności gospodarczej złem b. zaboru pruskiego. Temat ciekawy, aktualny, o którym wiele mówiono i pisano, niełatwy do naukowego opracowania zarówno ze względu na sposób ujęcia, jak trudności związane z zebraniem materiałów, bądź wynikające wprost z braku danych, mogących bezpośrednio służyć za podstawę naukowej argumentacji. Mimo tych niewątpliwych trudności, autor wywilażał się z zadania w sposób świadczący o dużej

zdolność, samodzielnego myślenia i umiejętności obserwowania zjawisk życia gospodarczego. Po krótkim przedstawieniu dziejów obiegu i wartości marki polskiej, autor obszerniej zastanawia się nad rozwojem życia gospodarczego b. dzielnic pruskiej w latach 1919—1921, dając zarys polityki gospodarczej władz dzielnicowych, wykazując następnie w analizie rozwoju kształtowania cen towarów oraz ilości obiegającego pieniądza nierównomierność pierwszych oraz dysproporcję Mości drugiego do zapotrzebowania. Oba te rozdziały zawierają wiele cennego materiału, zebranego przez autora, szczególnie jeśli chodzi o zestawienie cen, z niemałym nakładem pracy. Ponadto metoda, jaką przedstawiła autor zawiłe problemy w sposób jasny, a opierając się na dowodzeniu ścisłym i popartem zawsze rzeczowym argumentem sprawia, iż część pracy, na której opiera się właściwe wnioskowanie, jest interesująca i pozbawiona suchości, co jest zaletą, na którą należy zwrócić uwagę.

Wnioski p. Dalskiego to potępienie polityki gospodarczej b. władz dzielnicowych, dążącej do uchronienia ludności od wstrząśnięć wywoływanych drożyzną, a opartej na przekonaniu, że zachwianie równowagi naszej waluty jest zjawiskiem przejściowym. Skutki tej polityki, dyktowanej najlepszemu chęciom, okazały się szkodliwe pod względem gospodarczym, gdyż jak w innych dzielnicach nie zdołano stworzyć warunków bardziej spokojnego rozwoju; ponadto polityka ta była przyczyną skurczenia się majątku produkcyjnego, co w rezultacie sprawiło, że ziemie zachodnie po trzech latach włączone zostały do obszaru gospodarczego Rzpłtej znacznie zubożone. Taki rezultat nie był równoważony korzyściami natury społecznej, gdyż aczkolwiek stosunkowo strajków było na zachodzie bardzo mało, co stało niewątpliwie w związku z polityką utrzymywania cen na niskim poziomie, to jednak kwestja robotnicza w województwach zachodnich, mało uprzemysłowionych, zbyt małą odgrywała rolę, aby mogła równoważyć straty ponoszone przez wytwórczość.

Zdaniem autora jedynie Skarb dzielnicowy i Skarb państwa odniosły korzyści z utrzymywania cen na niskim poziomie. Sądzić można, że korzyści te były tu często problematyczne — dość wspomnieć o kolosalnych dopłatach skarbu do węgla — aczkolwiek w rezultacie mogły dawać saldo dodatnie. Praca p; Dalskiego, chlubnie świadcząca o teoretycznym przygotowaniu autora jest jeszcze jednym dowodem wysokiego poziomu pracy w seminarjum ekonomicznym

prof. Dr. Taylora, gdzie powstała. Wydana jako drugi zeszyt „Poznańskich Prac Ekonomicznych” pozwala mieć nadzieję, że dalsze równie pożyteczne a tak potrzebne badania z dziedziny polskich stosunków ekonomicznych w wydawnictwie tym znajdą stałą placówkę i oparcie oraz nieprzerwanie służyć będą nauce i jej postępom. St. R.

- Bajoński Kazimierz Dr.: Bank Przemysłowców-, jego zadanie społeczne dawniej i w chwili obecnej. Mowa wygłoszona na obchodzie 60-lecia Banku Przemysłowców dnia 30. 10. 1922 r. Poznań 1922, str. 18
- Grabowski Edward: Ubezpieczenia społeczne w państwach współczesnych. Wydanie 2. przerobione i uzupełnione. Warszawa, E. Wende i S-ka, str. 288.
- Piotrowski Edward: O potrzebie natychmiastowego zaprowadzenia w Polsce waluty opartej na złocie. Warszawa 1922, Księgarnia Polska, str. 40.

- Lallemant Ch.: L'anarchie monétaire et ses consequences économiques- Paris, Gauthier-Villars et Cie, 1922, str. 48.
- Pelud et Des Essarts A.: Manuel théorique d'assurance mutuelle agricole contre l'incendie. Grenoble, Eymond, 1922, str. 93.
- Van Zeeland Paul: La reforme bancaire aux Etats-Unis d'Amerique. Le système de la reserve fédérale. Riviere, un vol. in — 8°.

- Danos Arpád: Die Regelung des Geldsystems in den Staaten mit devaluierter Valuta. Vorschlag auf Schaffung eines vollwertigen Einheitsgeldes für die Donauländer. Wien, Rikola Verlag, 1922, str. 47.
- Habelick P. C: Die Verhütung der Unterversicherung in der Feuerversicherung. Nakład Związku Publicznych Zakładów Ubezpieczeń w Niemczech. Berlin 1922.
- Jöhr Adolf Dr.: Die Zukunft der Valuten, Zürich, 1922, Orell Fussli, str. 68.
- Schütze Alfred: Die Börse und die Börsengeschäfte. Ein Handbuch. 17. Aufl. Berlin. Verlag f. Börsen- u. Finanzliteratur, 1922, str. XIII +791.

10. Spółdzielczość.

Mirosław Gasiorowski: Położenie i zadania stowarzyszeń spółdzielczych w dobie powojennej. Praca odznaczona pierwszą nagrodą przez Radę Wydziału Prawa i Nauk politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, str. 182.

Autor dzieli swą pracę na dwie części, z których pierwsza mniejsza obejmuje kooperację wytwórczą, kredytową i rolną. Dane statystyczne, jakie tu się znajdują, odnoszą się przeważnie do czasów przedwojennych. W drugiej części omó-

wioną jest szczegółowo kooperacja spożywcza, a mianowicie jej znaczenie ekonomiczne, socjalne, polityczne i międzynarodowe. Autor porusza najróżniejsze problemy odnoszące się tak do wewnętrznego życia spółdzielni jak do zewnętrznego ich rozwoju. Tak np. omawia stosunek spółdzielni do ruchu zawodowego i politycznego, do idei wiecznego pokoju, do Ligi Narodów itd. Wszystkie te problemy autor traktuje w sposób bardzo zajmujący i wszechstronny. Książka jego zawiera dużo ładnych i głębokich myśli, jednakże luźno rzuconych, a wypowiedzianych z dużym zapamię, ale na argumentacją autora nie zawsze można się godzić. Poza to wydaje się, że tytuł książki, która zyskałaby z pewnością, gdyby była ułożona systematycznie, nie odpowiada w zupełności jej treści. Mało mowy jest o faktycznym położeniu stowarzyszeń spółdzielczych w dobie powojennej i o trudnościach, z jakimi walczą w krajach, zwłaszcza o słabej walucie. Natomiast omawiane są szeroko różne zagadnienia aktualne na zachodzie. O polskim ruchu spółdzielni spożywców znajdują się tylko bardzo nieliczne wzmianki.

R. K.

Wojciechowski Stanisław. Kooperacja w rozwoju historycznym. Wydawnictwo Wydziału Propagandy Związku Polskich stowarzyszeń spożywczych, Warszawa 1923 r. Stron 383.

Wydawnictwo powyższe, zakrojone na szerszą skalę, a obejmujące całokształt spółdzielczości, wypełnia dotkliwą lukę w naszej literaturze spółdzielczej. To też z żywym uznaniem powitać należy książkę Stanisława Wojciechowskiego, która, traktując wszystkie formy spółdzielczości, zawiera podstawowe wiadomości i usiłuje możliwie pełny dać obraz tego, jak kooperacja rozwinęła się na Zachodzie, jakie znalazła zastosowanie i jakimi metodami się posługuje.

Autor dzieli książkę swą na pięć części*. W pierwszej przedstawia rozwój kooperacji w perspektywie dziejowej i prowadzi czytelnika, od pierwotnego komunizmu poprzez spółnoty wiejskie i ich związki, bractwa i gildje aż do wystąpienia nowego ruchu samopomocy wzajemnej, z którego, z początkiem wieku 19., powstać miała nowożytna kooperacja. Na tle dążeń, zmierzających do całkowitego wyzwolenia człowieka i stworzenia nowego, bezklasowego społeczeństwa, jako pierwsi propagatorzy kooperacji przedstawiają się ojcowie nowoczesnej kooperacji: Robert Owen i Karol Fourier. W uzasadnieniu i w szczegółach idealnego ustroju społecznego różnili się oni znacznie, ale wspólną u obydwoch osnowę stanowi-

fa wszechstronna kooperacja, oparta na dobrej woli i wartościach moralnych ludzi, kooperacja obejmująca całość życia ludzkiego. Aczkolwiek próby urzeczywistnienia wszechstronnej kooperacji zakończyły się niepowodzeniem, wszakże na podstawie doświadczeń pierwszych tych myślicieli i działaczy spółdzielczych mogła się wytworzyć metoda kooperacji, zamierzająca objąć człowieka we wszystkich jego funkcjach społecznych. Przedstawiając w związku z tem strukturę i środki materialne spółdzielni, jako też główne ich cechy wspólne i różnice, autor analizuje istniejące definicje spółdzielni, i wydziela z nich własną z następującem cechami: spółdzielnia to dobrowolny związek nieograniczonej liczby osób, mający na celu zaspokojenie gospodarczych i kulturalnych potrzeb członków na zasadach wzajemnej pomocy i demokratycznego uprawnienia, zgodnie z interesem publicznym. Jako najbardziej naturalny i ułatwiający dalsze szczegółowe badanie autor podaje następujący szemat klasyfikacyjny: 1) Spółdzielnie Spożywców: specjalne i powszechne, 2) spółdzielnie zarobkujących: zarobkowe i wytwórcze, 3) spółdzielnie samoistnych wytwórców: kredytowe, handlowe i pomocnicze, 4) spółdzielnie rolników: kredytowe, handlowe, wytwórcze i pomocnicze. Według powyższej klasyfikacji autor dzieli swą pracę i przedstawiając spółdzielczość i jej rozwój w poszczególnych krajach, zaczyna od kooperacji spożywców, a kończy na kooperacji rolniczej.

W drugiej, najobszerniejszej części swej książki autor opasuje kooperację spożywców, w szczególności przedstawia ruch w Angli i system rochdelski, omawia znaczenie społeczno-ekonomiczne spółdzielni spożywców, mówi szeroko o wychowaniu spożywców i warunkach pracy w spółdzielniach i porusza najważniejsze problemy i zagadnienia ruchu spółdzielni spożywców, jako to neutralność i powszechność, centralizm i federalizm. Zdaniem autora w kooperacji spożywców tkwią pierwiastki, naruszające podstawy obecnej wymiany, a prowadzące do urzeczywistnienia ideału etycznego — braterstwa i społeczeństwa bezklasowego.

Z kolei, w trzeciej części swej książki, przechodzi autor do kooperacji zarobkującej, która pod względem demokratycznego ustroju i społecznych zasad gospodarki w niczem nie ustępuje spółdzielczości spożywców, wszakże nie dorównuje jej w znaczeniu gospodarczem. W kooperacji samoistnych wytwórców, którą autor opisuje w czwartej części, wysuwają się na pierwsze miejsce Niemcy. Spółdzielnie zjawiały się tu jako pomocniczy organ przedstawicieli stanu średniego, zwłaszcza rzemieślników. Mimo zboczeń w kierunku kapita-

listycznym spółdzielnie kredytowe należy zaliczyć w większości do dodatnich objawów nowoczesnej kooperacji. Najwięcej różnolita jest spółdzielczość rolników, która obejmuje piątą część książki. Jest to najmłodsza, a zarazem najżywotniejsza gałąź ruchu spółdzielczego. Nawiązanie trwałego, mocnego sojuszu pomiędzy kooperacją rolników a spożywcomi miejskich, zdaniem autora, jest najważniejszym zagadnieniem ruchu spółdzielczego. Musi się wytworzyć pomiędzy nimi stała wymiana towarów i usług, bezpośrednia u dołu w sąsiadujących spółdzielniach, pośrednia przez okręgowe i narodowe federacje. Nawiązanie stałych stosunków pomiędzy różnymi spółdzielniami wogóle, na prawie tak narodowym jak międzynarodowym, jest potrzebą, którą w przyszłości koniecznie należy zrealizować. Według wzoru takich organizacji, jak Duński Wydział Spółdzielczy i Międzynarodowy Związek, w każdym kraju wytworzyć się powinno zgodne współdziałanie różnych spółdzielni i federacji i uniezależnienie ich od organizacji politycznych i wyznaniowych, osłabiających siłę i powagę ruchu. Przy dalszym rozwoju normalnym wszystkich Spółdzielni, przy umiejętnej ich gospodarce łatwo może dojść do tego, że obejmą one całe społeczeństwo i zaspakająć będą wszystkie jego potrzeby wytwórcze, wymienne, kulturalne. Z tą chwilą ustrój kapitalistyczny, oparty na wyzysku i konkurencji, zamrze spokojną, naturalną śmiercią, bo nie będzie dlań miejsca w społeczeństwie. Na jego miejsce zjawi się Rzeczpospolita Spółdzielcza, t. j. wielka organizacja wszystkich spółdzielni, związków, stowarzyszeń, jako demokracja prawdziwa, nieprzymusowa.

Książka Wojciechowskiego, owoc sumiennej a owianej pięknym idealizmem pracy, napisana jest z wielką znajomością rzeczy w sposób zajmujący i przystępny dla szerszego ogółu. Jako podręcznik przeznaczony dla studiujących i zarządzających spółdzielniami spełnia ona niewątpliwie swe zadanie pogłębiania wiedzy spółdzielczej i spopularyzowania idei spółdzielczej.

Mimo tych wszystkich stron dodatnich, które książkę Wojciechowskiego charakteryzują jako zjawisko nader doniosłe, tak dla nauki jak i praktyki, należy nadmienić, że praca ta nie jest we wszystkim pełna i wykazuje braki, na które nie można nie zwrócić uwagi.

Pierwszym brakiem, brakiem największym jest nieuwzględnienie w historycznym rozwoju kooperacji spółdzielczości polskiej. Wprawdzie autor cytuje tu i ówdzie polskich spółdzielców, ale uwagi, jakie czyni pod tym względem, nie odno-

sza się do spółdzielczości polskiej jako takiej. Z braku powyższego autor zdaje sobie należycie sprawę i w słowie wstępnem zapowiada, że zarys ruchu spółdzielczego w Polsce będzie przedmiotem osobnej pracy. Ale zapowiedź ta, chociaż stanowi pewien ekwiwalent, w żaden sposób nie równoważy wykazanego braku. W książce, obejmującej całokształt spółdzielczości, a przeznaczonej jako podręcznik dla studujących i zarządzających spółdzielniami, nie powinno zabraknąć polskiej kooperacji. Nie powinno jej zabraknąć nietylko ze względu na polskiego czytelnika, któremu w pierwszym rzędzie służyć będzie, ale niemniej ze względu na znaczenie kooperacji polskiej, jako takiej, i jej stanowisko, jakie zajmuje w historii rozwoju, spółdzielczość polska, poczynwszy od pierwszych kroków na tern polu stawianych aż do żywołowego ruchu spółdzielni spożywców, stanowiących nową epokę rozwojową spółdzielczości polskiej, to nietylko szablon i bezduszne naśladownictwo, ale metoda odrębna, w ciągu długich lat bezprawia i ucisku wysnuta i rozwinięta z działalności najlepszych przedstawicieli naszej myśli narodowej i społecznej. Spółdzielczość polska, w szczególności wytworzona w czasie niewoli pod byłym zaborem pruskim, choć podlegała prawodawstwu niemieckiemu, nie czerpała natchnienia swego wyłącznie z systemu Schulzego czy Raiffeisena, ale to praca, na którą w walce z systemem pruskim złożyły się nowe sposoby wzajemnej pomocy lub spółdzielczego działania. Właśnie polska spółdzielczość najlepszym jest przykładem na to, że ustrojowość spółdzielcza nie narzuca się społeczeństwu z zewnątrz, lecz wyłania się na wewnątrz z przeobrażenia się tego, co jest realnem w społeczeństwie. Ona właśnie dowodzi, że ruch spółdzielczy, jako samorodna sprawa całego spłotu najróżniejszych zagadnień, nie pyta o żadne doktryny i teorie nauki, ale jest wynikiem koniecznych potrzeb społecznych i narodowych. Z tego względu spółdzielczość polska w historycznym rozwoju kooperacji zajmuje stanowisko odrębne i niepoślednie i w żadnym wypadku nie powinna być pominięta. W rzeczy samej historycy obcy zdają już sobie sprawę z tego. „Gdziekolwiek dziś w świecie, pisze prof. Bernhard w najnowszym wydaniu książki swej o spółdzielczości polskiej w roku 1920, „walczą mniejszości narodowe, tam przywódcy głoszą nauki, za pomocą których wzrosli w moc Polacy w Prusach”. „Organizacja walki Polaków pod panowaniem pruskim”, czytamy na innym miejscu, pozostanie raz na zawsze w dziejach wszechświata wiekopomnym przykładem na to, jak mniejszość narodowa może utrzymać samodzielny swój byt narodowy i nawet

go wzmocnić, miano ciężącej na niej przemożnej potęgi państwowej". Rzeczowe przedstawienie kooperacji polskiej i wyznaczenie przynależącego jej się słusznie miejsca w historii kooperacji, byłoby pożądane tern więcej, że zaradziłoby mylnym pojęciom i przedstawiło sprawę kooperacji polskiej w świetle właściwym. Gdyż bezduszne, nie uzasadnione moralnemi względami naśladownictwo polskiego systemu, z pewnością mogłoby prowadzić do nadużyć i niewłaściwości, które pierwiastek polskiego systemu mogłyby wypaczyć. Gdyby obok przedstawicieli kooperacji takich, jak Owen i Fourier, jak Bücher i Blanc, Schulze i Raiffeisen, przed oczyma czytelnika przesuwwały się takie postacie jak Supiński, Libelt, Cieszkowski, jak Staszyc, Marcinkowski i Szamarzewski, książka Wojciechowskiego w każdym razie zyskałaby na pełni, zwłaszcza wobec czytelnika polskiego, i sprawa spółdzielczości polskiej wiązałaby się ściślej z tak różnorodną kooperacją międzynarodową.

Drugie zastrzeżenie odnosi się do układu i metody książki. Nie mamy nic do zarzucenia klasyfikacji według której autor dzieli spółdzielnie i według której ułożył swoją pracę. Przeciwnie klasyfikacja ta może ułatwić badanie poszczególnych grup spółdzielni i zdaniem naszym odpowiada najzupełniej nie tylko wymogom praktyki, ale także potrzebom naukowego badania. Ponieważ jednak autor traktuje poszczególne rozdziały swej pracy nierównomiernie i w ramach układu swego przedstawia tak rozwój historyczny jak i właściwości struktury i politykę gospodarczą poszczególnych kategorii spółdzielczych, przeto podział pracy według klasyfikacji całkiem właściwej do badania szczegółów budowy, wydobywania podstawowych elementów i rozbioru zasadniczych pojęć, nie wydaje się ze wszystkim odpowiedni. W szczególności podział ten przyczyna się do mniej dodatniego rozkładu niektórych części książki, które w całości przedstawiałyby się więcej harmonijnie i, o ile chodzi o historię, nie przerywałyby ciągłości opisu. Wobec wszechstronności spółdzielczości przedstawienie jej całokształtu w układzie systematycznym jest zadaniem metodycznie trudnem do rozwiązania. Jednakże uważamy, że książka obejmująca całość spółdzielczości, podzielona na rozdziały z osobna traktujące n. p. historię, prawodawstwo, rozbiór zagadnień teoretycznych i t. d. zyskałaby na przejrzystości, nie mogłaby ominąć tak ważnych działów jak n. p. prawodawstwo i ułatwiłaby orientację czytelnikowi, zwłaszcza mało obeznanemu z tematem.

Rus Kusztełan.

M. R.: Położenie spożywczy. Wydanie Zw. Polsk. Stow. Spożywców. Warszawa 1923.

Zalewski Edmund: Organizacja i technika wydziałów społeczno-wychowawczych przy polskich stowarzyszeniach spożywców. Wydanie Związku Polsk. Stow. Spożywców. Warszawa 1922, str. 67.

Tenże: W służbie spółdzielczej. Wydanie Zw. Polsk. Stow. Spożywców. Warszawa 1923.

Profit M.: La cooperation á l'ecole de primaire. Contribution á l'idée de l'école d'apres-guerre. Paris, 1922, str. 72.

Rothfield Otto: Impressions of the co-operative movement in France and Italy- London, King, str. 87-

Kulemann Wilhelm: Die Genossenschaftsbewegung. Bd. 1: Geschichtlicher Teil. Darstellung in allen Kulturländern sowie die internationalen Beziehungen. Berlin, Otto Liebmann, 1922, str. 275.

11. Statystyka.

Weinfeld Ignacy. Rocznik Polski. Wydanie drugie 1922. Warszawa—Lwów 1922, str. VIH+140.

Wydanie drugie „Rocznika Polski” w układzie swym uje różni się wcale od wydania pierwszego, które ukazało się podczas wojny w r. 1917. Natomiast zachodzi różnica co do autora i co do treści tabel statystycznych.

Współautorem pierwszego wydania był prof. Eugeniusz Romer, tenże jednak, z powodu innych zajęć obecnie nie mógł wziąć udziału w wydawnicawie; autorem drugiego wydania jest więc sam p. Weinfeld. Jako wicedyrektor Głównego Urzędu Statystycznego miał on zadanie ułatwione, bo miał dostęp do wszystkich dotychczas przez władze polskie zebranych materiałów ogłoszonych i nie ogłoszonych. Materiałów statystycznych opublikowanych i naukowo opracowanych mamy dotychczas właściwie bardzo mało. bo nasza państwowa statystyka znajduje się jeszcze ciągle w stadium organizacji i początkowego rozwoju, dorobek więc jej nie jest jeszcze pokazywany, dla tego też nikt, z poza Urzędu Statystycznego nie mógłby się podjąć opracowania rocznika statystycznego. Jeżeli, mając odpowiednie warunki, uczynił to p. Weinfeld, należy mu się za to bezsprzecznie uznanie wszystkich, którym najnowsze daty dotyczące Polski, są ciągle potrzebne.

Jak wspomniano, zachodzi między pierwszym i drugim wydaniem „Rocznika” różnica i to bardzo znaczna co do tre-

ści tabel statystycznych. Rzecz to zupełnie zrozumiała, bo wydanie pierwsze lustrowało cyfrowo Polskę trzech zaborów i podawało daty zebrane przez państwa rozbiornicze w ich granicach państwowych i ich okręgach administracyjnych, kiedy wydanie drugie przedstawia nam Polskę wolną i niepodległą w jej teraźniejszych granicach, według obecnego podziału administracyjnego i na podstawie dat najnowszych przez władze polskie zebranych. Wszystkie większe dotychczas przeprowadzone dochodzenia i! rejestracje znalazły w „Roczniku” uwzględnienie jak spis ludności z r. 1921, początki statystyki ruchu ludności, obszerna statystyka szkolnictwa, zasiewy i zbiory rolnicze, hodowla bydła, produkcja górnicza, ceny i koszty utrzymania, handel zagraniczny, giełda, finanse państwowe. Pozatem autor stara się cyfrowo oświetlić i specjalnie uwydatnić problemy aktualne i budzące ogólne zainteresowanie jak sprawę Górnego i Cieszyńskiego Śląska, Spiża i Orawy, Małopolski Wschodniej, Gdańska i Kłajpedy, kwestję repatriacji itd. Celem zilustrowania rozwoju historycznego autor przytacza dość często daty dawniejsze, zaś jeszcze częściej znajdujemy dane innych krajów służące do porównania stosunków naszych z zagranicznymi. Zatem materiał statystyczny „Rocznika” jest, jak na stosunki obecne, przedstawiony wyczerpująco i należycie ujęty.

„Rocznik” Weinfeldta nie jest wydawnictwem oficjalnem, dla tego też autorowi wolno podawać wyniki prac półoficjalnych i prywatnych i luki w danych uzupełniać nieraz interpolacją, bo w ten sposób otrzymuje obraz pełniejszy i wyrazistszy i bardziej zadawała szerokie koła konsumentów statystyki w kraju i zagranicą, dla których publikacja jest przeznaczona. Kilka błędów zecerskich (jak np. str. 40 Wołkowyska, ma być 21.0 proc. a nie 22 proc.) i drobnych uchybień (np. str. 47 ma być prowincja poznańska, nie rejencja), niewątpliwie w następnem wydaniu zostanie usuniętych.

M. Nadobnik.

Statistik der Oberschlesischen Berg- und Hüttenwerke. Kattowitz, Oberschles. berg u. hüttenmänn- Verein, 1922, str. II + 57.

Zizék Franc. Fünf Hauptprobleme der statistischen Methodenlehre. München u. Leipzig, 1922, Duncker u. Humblot, str. 53.

12. Varia.

Rosja sowiecka pod względem społeczno-gospodarczym. Dzieło zbiorowe pod redakcją prof. L. Krzywickiego t. I, cz. I. Polityka przemysłowa, finansowa i agrarna. Warszawa, Instytut Gospodarstwa Społecznego. 1922 r. 8°, str. 230.

Autorzy podzielili całość na trzy tomy, z których pierwszy w pierwszej części będzie poświęcony polityce przemysłowej, finansowej i agrarnej, a w drugiej — polityce wymiany i pracy. Tom drugi obejmie faktyczny obraz Rosji w zakresie gospodarczym a więc jej ludności, środków komunikacyjnych, elektryfikacji", rolnictwa, górnictwa, przemysłu metalurgicznego i innych gałęzi produkcji. Wreszcie tom trzeci zawierać będzie wykład o traktatach handlowych i koncesjach, a także rzut ogólny na czynniki, które doprowadzały Rosję do zupełnego rozprzężenia. Tym sposobem otrzymamy możliwie całkowity obraz gospodarczego życia Rosji sowieckiej. Podział jednak przedstawia pewne niejasności. Niezawodnie byłoby metodyczniej zacząć od opisu faktycznego stanu rzeczy w zakresie stosunków realnych i prawnych form życia gospodarczego. Tedy toto drugi stałby się pierwszym, a do tomu pierwszego weszłyby traktaty handlowe i koncesje, o których z konieczności autorzy już mówią np. na str. 33 omawiając tu 1-ej części t. I., przyczem politykę laboralną należałoby raczej połączyć z polityką przemysłową i agrarną, a wymianę z finansową. Wreszcie tom trzeci zawierałby ogólne podsumowanie i wyciągnięcie wniosków ogólnych. Niedogodność przyjętego podziału ukazuje się np. w tem, że w ogłoszonej części 1-szej tomu I, autorzy podają wyniki polityki sowieckiej, względne przyczyny takich lub innych zarządzeń, o czem ma być mowa w drugiej części t. III, oraz celem ilustracji albo przedstawiają faktyczny stan gospodarczy albo uwzględniają twierdzenia, których w danej chwili nie mogą uzasadnić, bo o tem będzie mowa w tomie II, np. pierwszy okres polityki przemysłowej odznaczył się jaskrawym upadkiem produkcji (str. 3), w końcu 1920 r. zjawiał się po krótkiej poprawie stosunków, silny kryzys w zakresie przewozu, opału, żywności (str. 4), „położenie ogromnych rzesz niezamożnego włościanstwa doznało niewątpliwie polepszenia" (w zakończeniu polityki agrarnej — co zresztą jest twierdzeniem zbyt ryzykownem).

Rozdział I poświęcony został polityce przemysłowej. Podzielono ją na cztery okresy: pierwszy — do końca 1918 r., jako okres burzenia stosunków kapitalistycznych i unarodowiania oraz budowania ustroju administracji gospodarczej; drugi — do końca 1919 r., to okres centralizowania zarządu gospodarczego według działów produkcji i zamierania organów prowincjonalnych; trzeci — do sierpnia 1920 r., w którym zasada regulowania dochodzi do absurdu, w którym stosuje się metodę dyktatury wojskowej, (armja pracy, zakłady

szturmowe itd.) Te trzy okresy stanowią pewną całość, dlatego autorzy omawiają skutki tej polityki przemysłowej zanim przejdą do czwartego okresu, którego cechy charakterystyczne wystąpiły już zupełnie wyraźnie w drugim półroczu 1921 r. Jest to okres cofania się, powrotu do niektórych przynajmniej instytucji ustroju prywatno-własnościowego. Rozdział ten jest najkrótszy (str. 1—43), nie we wszystkich szczegółach należycie wykonany. Podział materiału z zakresu polityki gospodarczej na poszczególne działy jest mniej lub więcej sporny, mniemam jednak, że należało obszerniej omówić np. dekret o kontroli; robotniczej, ponieważ zmieniał on całkowicie ustrój produkcji fabrycznej.

Bez porównania lepiej wypadło przedstawienie polityki finansowej (str. 44—105) i agrarnej (str. 106—160).

W obu tych działach autorzy odróżniają podobne okresy, jak i w polityce przemysłowej. Tak znamienne dla rozwoju gospodarki bolszewickiej pojęcie kapitalizmu państwowego pojawia się dopiero tutaj w opisie polityki finansowej (str. 98; 104).

Gdy kilku autorów opracowuje jeden temat, prawie niepodobna uniknąć różnicy przekonań. Zaznaczyło się to i tutaj w sprawie charakteru rewolucji np. na początku I rozdziału i str. 108, gdzie rewolucja rosyjska jest przede wszystkim rewolucją agrarną. W dalszym ciągu polityki agrarnej za główną przyczynę wszelkich zmian i cofania się w ostatnim okresie gospodarki bolszewickiej uznaje się głód. Tymczasem autorzy polityki przemysłowej a i finansowej za takową przyczynę uznają przede wszystkim samą doktrynę bolszewicką. Wynika stąd, że skoro autorzy omawiali przyczyny i skutki, należało rozpatrzyć metodologiczne pytanie, czy przyczyną niepowodzenia gospodarki bolszewickiej są jej doktryny, czy okoliczności wewnętrzne, jak głód, wojna, blokada itd.

Do opracowania dołączone są aneksy, mianowicie tekst Konstytucji państwa bolszewickiego w przekładzie urzędowym (str. 163—170) i przekłady dekretów (str. 170—230). Byłoby rzeczą pożądaną, gdyby autorowie byli omówili w osobnym, wstępnym rozdziale literaturę, a przynajmniej źródła do poznania społecznego i gospodarczego stanu Rosji sowieckiej.

Autorzy, którzy opracowali to dzieło pod redakcją prof. L. Krzywickiego, stworzyli rzecz pożyteczną w nauce polskiej. Niemniej pożytecznym będzie to dostarczenie materiałów i ta tymczasowa synteza dla polityków i działaczy społecznych. W imieniu dobra polskiego należałoby sobie życzyć, by oma-

wiane tu wydawnictwo znalazło licznych czytelników.

Przedmowa zaznacza, że „przy opracowaniu tego pierwszego tomu czynni byli pp. Edward Szturm de Sztrem i Wacław Faberkiewicz. Zwłaszcza p. Wacław Faberkiewicz włożył bardzo wiele pracy w doprowadzeniu tego tomu do stanu należytego”.

Dr. A. S.

Rosja sowiecka pod względem społeczno-gospodarczym. Tom pierwszy, część druga, Warszawa 1922, str. 272.

W tej części autorzy omówili sowiecką politykę (z dobrodziejstwem inwentarza, tj. że chodzi tu o dekryty, które często są wyrazem poglądów i dążeń a nie zawsze były wprowadzane w życie), w zakresie wymiany wewnętrznej i aprowizacji (str. 1—81) oraz politykę robotniczą. Metoda pracy, podział na okresy, przedmiotowość jak w części pierwszej: Wyróżnia się opracowanie polityki robotniczej (str. 81—227). Źródła i literatura są przytaczane dokładnie. Omówiony okres polityki gospodarczej sowieckiej kończy się na r. 1921.

Dr. A. S.

Bartoszewicz J.: Podręczny Słownik Polityczny. Warszawa 1922.

Nakł. księg. Perzyński, Niklewicz i S-ka, str. 832.

Kuczewski L. Krajoznawstwo gospodarcze Polski. Wilno 1922. Zawadzki, str. 104.

Srokowski Konstanty: N. K. N. — Zarys historii Naczelnego Komitetu Narodowego. Kraków 1923. Nakładem Krakowskiej Spółki Wydawniczej, str. VIII+380-

Szymański Adolf. Mazury Prus Wschodnich przed zagładą. Poznań 1922. Nakładem Związku Obrony Kresów Zachodnich, str. 14-

Seydoux J.: La renaissance economique de l'Allemagne- Presses Universitaires. Un vol. in — 16.

Słowiński Leonhard. Die wirtschaftliche Lage und Zukunft der Republik Polen. (Bearb. nach dem Stande von 1920-21). Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft f. Politik u. Geschichte, 1922, str. 132.